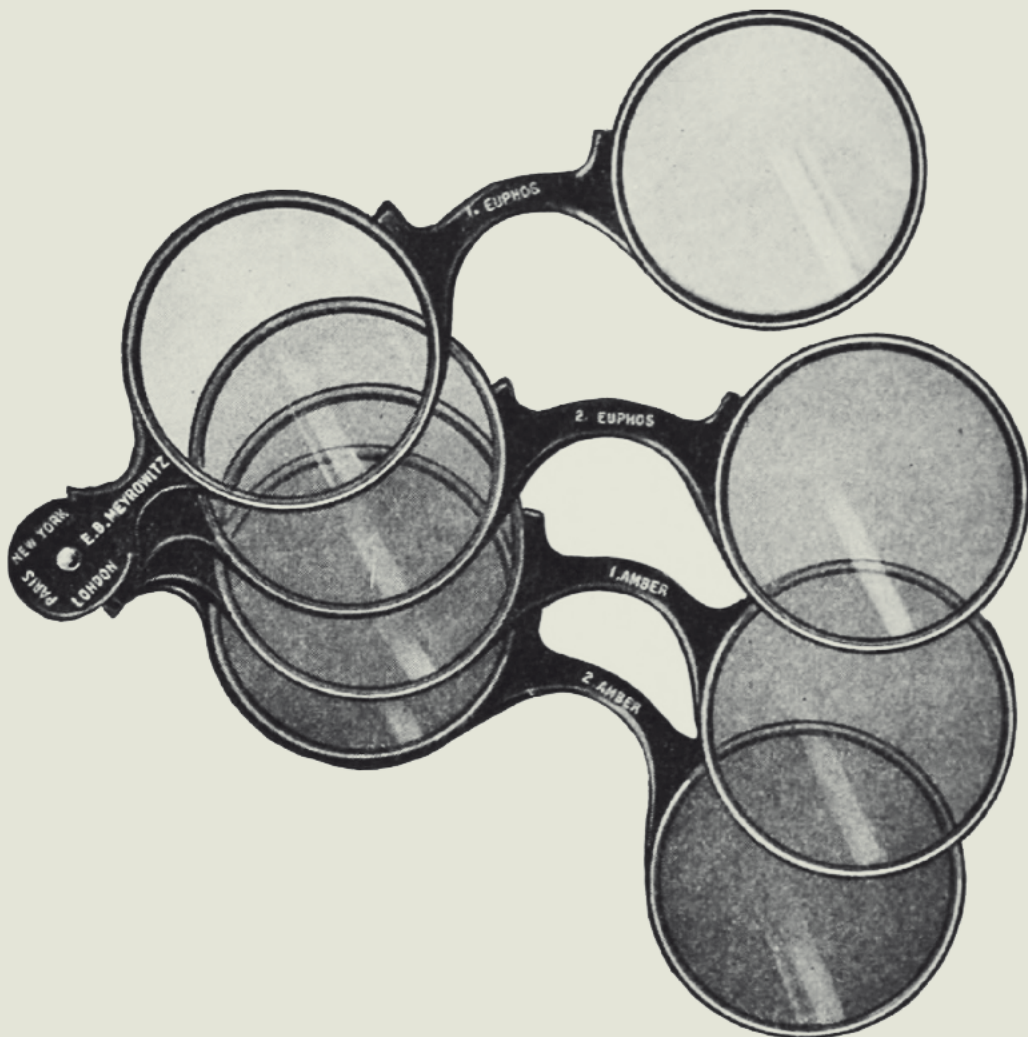

**Economistas
sin Fronteras**

MgE dosierrak
41. zk., 2021eko udaberria

«GARAPENA» NEURTU (ETA ULERTZEKO) BESTE MODU BATZUK

AURKIBIDEA

- 4 AURKEZPENA: «garapena» neurtu (eta ulertzeko) beste modu batzuk**
M.ª Luisa Gil Payno
Economistas sin Fronteras
eta Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo
- 6 Pandekonomia: bizia versus hazkuntza**
Julia Steinberger
Leeds-eko Unibertsitatea
- 12 Nola eraiki hazi beharrik ez duen ekonomia: sistemen dinamikatik apunteak**
Margarita Mediavilla
Valladolidko Unibertsitatea
- 18 BPgtik harantz neurtzea**
Juan A. Gimeno
UNED eta Economistas sin Fronteras
- 24 Giza garapen iraunkorraren kontzeptua eta neurketa: bide konplexua**
Andrés-Fernando Herrera y Jorge Gutiérrez
Hegoa institutua (UPV/EHU)
- 29 Garapen Iraunkorraren Indizea: nola neurtu giza garapenaren efizientzia ekologikoa antropozenoan**
Jason Hickel
London School of Economics
eta Londresko Unibertsitatea
- 35 Garapen Iraunkorrerako Politikei Buruzko Koherentzia Indizea (GIPKI)**
M.ª Luisa Gil Payno
Economistas sin Fronteras eta Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo
- 42 Gomendatutako liburua: Así empieza todo (Esteban Hernández)**
Pablo Martínez Osés
Colectivo La Mundial

Dosier honetako testuek egileen iritzia soilik adierazten dute, eta iritzi horrek ez du zertan bat etorri horri buruz MgEk duen jarrera instituzionalarekin.

Economistas sin Fronteras erakundeak tzure laguntza behar du. Uste baduzu gure EsF txostenak edo orokorrean gure jarduerak gizarte-erabilgarritasuna duela, lagun iezaguzu gure lana mantentzen. Erreferentziazko GKEa izan nahi dugu bideko ekonomia bilatzeko orduan, gizarte- eta ekonomia eragileen sareko lana sustatu eta elkarrizketa errazten laguntzeaz gain. Bakarrik gizarte-partaidetza zabalaren lorpenekin lortu ahal izango baitugu bideko ekonomia. Nahi duzun ekarpen ekonomikoa egin dezakezu:

Ondorengo esteka honetan
inprimakia beteta:

Edo **BIZUM** erabiltzearen bidez:

 01895

Fundazioaren kodea
Economistas sin Fronteras

Gure erakundeko bazkide izan eta Economistas sin Fronteras erakundearekin aldizka lagundu nahi baduzu, gure webgunean dagoen inprimakia osatuta egin dezakezu:

Edo 91 549 72 79 telefono-zenbakira dei dezakezu • Informazio guztia hurrengo webgune honetan:
<https://ecosfron.org/unete/>

Irabazi-asmorik gabeko erakundeetarako Espainiako legediak pertsona fisikoek egindako ekarpen eta dohaintzei aldeko tratu fiskala ematen die, PFEZaren kuotan kenkarirako aukera baitago

ARGITALPEN KONTSEILUA

José Ángel Moreno - Koordinatzailea
Luis Enrique Alonso
María Eugenia Callejón
Marta de la Cuesta
María Luisa Gil Payno
Juan A. Gimeno
José María Sumpsi
Carmen Valor

Ale honen koordinazioa:

M.ª Luisa Gil Payno

Economistas sin Fronteras
y Coordinadora de Organizaciones
para el Desarrollo

ISSN 2603-848X Dossieres EsF

MgE Dosierrak Mugarik gabeko
Ekonomialariak erakundearen hiru
hileroko argitalpen digital bat da.

Azaleko irudia: Wood, Casey A.
(Casey Albert), 1856-1942

Maketazioa: LA FACTORÍA DE EDICIONES

Mugarik gabeko Ekonomialariak (MgE) Garapenerako Gobernu Kanpoko Erakunde (GGKE) bat da, 1997an unibertsitate-esparruan sortua, eta gaur egun ekonomia bidezkoa, solidarioa eta iraunkorra eraiki nahi duten pertsonen osatua; erakundearen lehentasunezko asmoa pobrezia eta desberdintasunak desagerraraztea da.

Mugarik gabeko Ekonomialariak erakundearen uste dugu garapen-eredu berri bat behar dela, ekonomia gizakiaren zerbitzura jar dadin, eta ez, gaur egun gertatzen den bezala, milioika pertsona ekonomiaren zerbitzura egon daitezen.

Gure helburua da gizarte-arloan erantzukizuna hartuko duten herritarrak sortzen laguntzea, modu aktiboan jardun dezaten eta gizartea eraldatzeko premiarekiko konpromisoa har dezaten.

Erreferentziazko GKE bat izan nahi dugu bidezko ekonomiaren bilaketan, eta gizarte- eta ekonomia-eragileen artean elkarrizketa errazten eta sareko lana sustatzen lagundu. Izan ere, gizartearen parte-hartze zabal baten bidez soilik lortu ahal izango dugu bidezko ekonomia bat.

Gure bazkideen aldizkako ekarpenei esker, iraupen luzeko proiektuak planifikatu eta garatu ditzakegu, diru-laguntzen mende egon behar izan gabe.

MgE Dosierrak, Economistas sin Fronteras erakundeak egina (<http://www.ecosfron.org/publicaciones/>), Creative Commons Aitortu-EzKomertziala-LanEratorririkGabe 4.0 Internazionala lizentzia baten pean banatzen da (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Baimenduta dago lanaren kopiak egitea, osorik edo partzialki, bai eta haren jendaurreko jakinarazpena ere, betiere ez bada helburu komertzialarekin egiten eta jatorrizko lanaren egilea nor den aitortzen bada. Ez da baimentzen lan eratorririk sortzea.

Mugarik gabeko Ekonomialariak
Euskadi
Ronda kalea z/g Bolunta eraikina
48005 Bilbo
Tel.: 94 415 34 39
ecosfron.euskadi@ecosfron.org

Mugarik gabeko Ekonomialariak
Gaztambide kalea, 50
(sarrera SETEMen lokaletik barrena)
28015 Madril
Tel.: 91 549 72 79
ecosfron@ecosfron.org

«GARAPENA» NEURTU (ETA ULERTZEKO) BESTE MODU BATZUK

M.ª Luisa Gil Payno

Economistas sin Fronteras eta Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo

Duela hamarkada asko mundu akademikoa eta gizarte zibileko hainbat espazio zalantzan jartzen ari dira BPGaren protagonismoa erreferentziatzeko adierazle gisa herrialdeen «arrakasta» eta politika publikoen baliozkotasuna neurtzeko.

Errealitatea bera gailentzen da, eta etengabe erakusten digu, gero eta biziago, adierazlea ez dela egokia gure nahiak gidatu eta gure politika publikoak bideratze aldera. Hala islatzen dute krisi dimentsioaniztun ugariak (ekologikoa, osasunaren arlokoa, zaintzena, desberdinkeria, giza eskubideena, demokratikoa, etab.) eta hainbat arazo larriagotzeak. Nolanahi ere, horien jatorria estuki erlazionatuta dago BPGa haztearen bidez kostatuta ahala kostatuta hazkuntza-ekonomikoa bilatzen duen sistema ekonomikoarekin.

Gure neurketa-sistemak berriz pentsatzea garrantzitsua da, adierazleez hitz egiten dugunean, nora goazen eta nola iritsiko garen adierazten baita. Stiglitz et al¹: «neurtzen dugun hori taldean lortu nahi ditugun helburuak dira» eta «egiten dugunari eragiten dio, beraz, gure neurketak okerrak badira, gure erabakiak desitxura daitezke».

Ildo horri eutsiz, BPGaren hegemoniak adierazten du hazkuntza ekonomikoa dela gure gizarte eta ekonomien lehentasunezko helburua, eta, neurri handian, erabaki politiko nagusiak zehazten dituena. Horren aurrean, Julia Steinberg-ek txostenaren lehenengo artikuluan planteatutako galderek garrantzi berezia dute eta premiazkoak dira: zeren mende gaude? Zerk egiten digu ondo? Zerk ahalbidetzen du bizi ona eta osasuntsua bizitzea? Hau da, zer ekonomia behar dugu, ekonomia feministak defendatzen duen bezala, bizitzea pena merezi duten biziak izateko?

Erreferentziatzeko esparru horretan, txostenak gonbita luzatzen du «garapena» neurtu eta ulertzeko beste

modu batzuei buruz hausnarketa egite aldera. Termino eztabaidagarria eta gatazkatsua da, komatxo artean jartzen duguna konnotazio ekonomizista eta okzidentalozentrikoengatik², eta, hala ere, erabiltzen dugu, beste aukera egokiagorik ez dagoelako, zentzu zabalean, bizi ona bizitzea ahalbidetzen duten ekonomia eta politikak aipatzeko.

Helburu horrekin, txostenak artikulua konbinatzen ditu honako inguruan hausnartzeko: egungo paradigma ekonomikoa, hazkuntza ekonomikoa mugagabe oinarritutakoa, gaitur beharra, eta adierazle alternatiboak proposatzen dituzten bestelako alde, politika publikoen gida modura BPGaren hegemonia zalantzan jarri beharra.

Ildo horri eutsiz, txostenaren lehenengo artikuluan **Julia Steinberg-ek** *pandekonomiari*, hau da, pandemiaren garaian behar dugun ekonomiari buruzko ikastaro trinkoa ematen du. Egilearen arabera, halaber, ekonomia-mota hori aplikatu daiteke klimaren krisiaren aurka borrokatzeko. Egilearen argudioei jarraikiz, gure ekonomietan hazkuntza ekonomikoa duen zeregin nagusiarengatik ezin diezaioketzu pandemiari eta klimaren aldaketari aurre egin. Nolanahi ere, hazkuntza da gobernuen helburu politiko nagusia, COVID-19aren aurrean gure gizarteak babesteko beharrezko ekintzak moteldu eta mugatu dituena. Gainera, gure ekonomiek hazkuntza ekonomikoko mendekotasuna dute, benetako *hazkuntzakrazietan* bizi arte. Hala, biziak salbatzeko neurrietarako irabaziak dira oztopo (hazkuntza gobernantza gisa), bigarrenak metatu behar baitira. Azkenik, hazkuntzaren aldeko obsesio horrek politika eta ekimen alternatiboak ezkututzen ditu eta horiez oharkabetzen gara, posibleak izateaz gain, funtsezkoak diren arren. Hori guztia abiapuntutzat hartuta, egileak matxinatzeko gonbita luzatzen du: hazkuntzari ematen zaion arreta zalantzan jarri nahi du, eta kontuak eskatu nahi dizkie gure gobernuei;

1. Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2013). *Gure biziak neurtzea: aurrerapen-adierazle gisa BPGaren mugak: jardura ekonomikoa eta gizarte-aurrerapenaren bitartekaritza buruzko batzordearen txostena*. RBA.

2. Satrústegui, K. U. (2009). *Desarrollo, subdesarrollo, maldesarrollo y postdesarrollo: una mirada transdisciplinar sobre el debate y sus implicaciones*. CLAES.

onura pribaturako erauzketan oinarritutako hazkuntza ekonomikotik aldentzen diren ekimenak babestu nahi ditu; hazkuntzarekin distraitzen jarraitzeari uko egin nahi dio; eta, azkenik, gure sistema ekonomikoak aldatu behar direla nabarmendu nahi du.

Bigarren artikuluan **Margarita Mediavillak**, sistemen dinamikatik abiatuta, hausnarketa egiten du hazteko beharrik ez duen ekonomia eraikitzeke moduari buruz. Sistemen dinamikaren arketipo desberdinak irudikatzeke zenbait diagrama iradokitzaile hartuta, egileak prozesu ekonomikoa aztertzen du, eta agerian uzten ditu ekonomiaren funtzionamenduaren inguruko hainbat alderdi, etengabeko hazkuntza ekonomikora daramatzatenak eta biosfera presionatzen dutenak. Era berean, alternatiba modura proposatzen digu negoziazio-foroaren ekonomia deritzana, hain zuzen, aktore berdinen arteko negoziazioan oinarritutako ekonomia, interesen oreka eta ekitatea bilatzen duena eta jarduera ekonomikoaren etengabeko hazkuntza eskatzen ez duena.

Ondoren, **Juan Gimeno**k BPGaz haratago neurtzeko beharraz hitz egiten du. Egilearen iritziz, etorkizun iraunkorra bilatzeko oinarritzko eskakizuna da BPGarekiko indize alternatiboak eraikitzea bilakaera ekonomikoa eta herrien ongizatea neurtzeko, neurketa-unitate erratuak gaizki bideratutako helburuak eta lehentasunak baitakartza. Artikuluan, Gimeno lantzen ari diren hainbat neurketa-proposamen eta -aukera gainbegiratzen ditu, eta adierazle berriak izan beharko lituzkeen oinarritzko elementuei buruzko zenbait ohar ematen ditu: kaudimen analitikoak, datu neurgarriak, garrantzi politikoa eta erabiltzaileentzat erabilgarria. Politiken arrakasta eta aurrerapena adierazteko BPGa ordezkatzeko (edo osatzeke, iradokitakoaren arabera) helburu atzerazina da politika publikoek norabide erratuan helburuak bilatzen ez jarraitzeko.

Gizartearen ikuspegitik desiragarriak diren helburuak eta BPGarekiko hautabidezko neurriak bilatzeari buruzko eztabaidan sakonduz, **Andrés-Fernando Herrera**k eta **Jorge Gutiérrez**ek giza garapen iraunkorraren kontzeptua eta neurtzeko moduak dituzte hizpide. Giza garapenaren eta garapen iraunkorraren laburpena da, eta egun eraikitzen nahiz eztabaidatzen dago. Modu horretan, aldi berean egingo zaie aurre erronka sozioekonomiko eta ekologikoei. Egileen arabera, esparru teorikoa argi eta garbi definituta eta adostuta ez dagoenez, zaila da adierazle bat eraikitzea. Hala eta guztiz ere, zenbait elementu interesgarri

proposatzen dizkigute, iraunkortasunarekin doitu, Giza Garapenaren Indizea (GGI) diseinatzean kontuan hartzeko.

Hain zuzen, hurrengo artikuluan **Jason Hickel**-ek indize alternatiboa proposatzen digu GGIaren muga ekologikoak gainditzen saiatzeko: Garapen Iraunkorraren Indizea (GII). GII iraunkortasun-adierazle sendoa da zeinek neurtzen duen herrialdeen efizientzia ekologikoa giza garapena lortzeko. Adierazle honek aurre egiten die garapenaren narrazio nagusiei, eta, horretarako, adierazle ekologikoak sartzen ditu. Horien bidez, herrialde aberatsek gehiegi erauzi, kontsumitu eta metatzearen ondorio negatiboak islatzen dira. Hala, garapena neurtzen saiatzen diren adierazle gehienek *zerrendatan* betetzen dituzten lehenengo posizioetatik botatzen ditu. Horrez gain, adierazleak beste sendotasun bat du. Aurrerapenerako errezeta heterogeneoak ematen ditu, eta, bide batez, ohiko lerro bakarreko arau-ibilbideak hausten ditu. Ildo horretatik, argi uzten du mundu errealean herrialdeek erronka desberdinei aurre egin behar dietela.

Hurrengo artikuluan **Luisa Gil Paynok** beste indize alternatibo bat aurkezten du: Garapen Iraunkorrerako Politiken Koherentzia Indizea (GIPKI). Kasu honetan, proposatutako indizeak, giza garapena eta ingurumen-iraunkortasuna aintzat hartzeaz gain, adierazleak ditu giza eskubideekin eta ikuspegi feministarekin herrialdeen konpromisoa neurtzeko. GIPKIak ebaluatzen du noraino herrialdeetako politika publikoak diren koherenteak, biziaren iraunkortasunari, giza eskubideei eta begirada kosmopolitari lehentasuna emateko. Tresna honen helburua da mundua eta politika publikoak behatu, aztertu eta ulertzeko modu ulergarriago eta konplexuagoa erabiltzea eta politika publiko eta garapen iraunkorraren alderdien arteko gatazka, tentsio eta *trade-off* nagusiei arreta jartzea.

Txostena «Gomendatutako liburua» atalarekin amaitzen da. Horretan gure ohiko kolaboratzaile batek, Pablo Martínez Osések, *Así empieza todo* Esteban Hernándezen azkeneko liburuari buruzko aipamena egiten du. Lanaren helburua da gertatzen ari zaiguna hobe ezagutzen laguntzea, giza ekintzaren agentzia eta gizarte-indarren zentzua bideratzeko erantzunak izango baititugu.

Amaitzeko, nire esker onak eman nahiko nizkieke eskuzabalez txosten honetan parte hartu duten guztiei. ■

Julia Steinberger
Leeds-eko Unibertsitatea

Azkenaldian asko pentsatu dut arnastearen egintzari buruz: nola gure organismoak bizitzeko hartzen duen lurreko atmosfera errukitsutik oxigenoa, eta botatzen duen karbono dioxidoaren hondakina. Pentsatzen aritu naiz zein atsegin eta naturala den arnasketa bakoitza, eta nola hiltzen diren covid-19aren ondorioz milaka biktima egunero birika suntsituekin, arnasa hartzeko borrokan etsita. Lortu gabe.

Nire ikerketa oinarritzen da klimaren aldaketaren gizarte-zientzien ikuspegian: ulertu nahi dut nola bizi gaitezkeen hobeto energia eta natur baliabide gutxiago erabilia. Nola babestu, bizia ahalbidetzen duten sistemak babestearekin batera, eta zer ekonomia motak utziko luke hori lortzen. Ikasgai askok balio dute pandemiak sortutako egungo krisi ekonomikorako. Ongietorriak *pandekonomiari* buruzko nire ikastaro trinkora: pandemiaren garaian behar dugun ekonomia, alegia. Zorionez, ikasgai hauek aplikatu dakizkioke epe luzera gure klima-krisiari ere: iraultza orain irabazi behar dugu, baina fruituak etorkizun urrunean hartuko ditugu.

Beharraren garaiak

Ohiko ekonomiaren eta pandemiaren arteko talkak argi utzi du zer behar dugu benetan gure ekonomiaz. Aisialdiko negozioak eta jarduerak eteten diren bitartean, lan batzuk, oso zehatzak, blindatzen dira. Lehen kontuan hartzen ez genituen lanak eta langileak orain bihurtu dira titan gure ohiko bizimoduari eusteko: erizainak, medikuak, osasun-langileak, ospitaleak garbitzen dituztenak, supermerkatuetako kutxazainak edo hornitzaileak eta elikagaien dendetako banatzaileak. Zerbaitengatik, burtsako agenteak eta aireko lineen handikiak zerrendaz kanpo gelditu dira. Gidoia modu harrigarrian aldatu da, eta

narrazio ekonomiko nagusiek defendatutakoaren aldean, bizitzen utzi eta gure ongizatea mantentzen ahalbidetzen duten ekonomiako pertsonak ez dira, hain zuzen, hazkuntza ekonomiko eta kontsumismoari etekin handiena ateratzen diotenak. Eta oinarritzko egia ekonomikoak beste bat ezkututzen du giza izaerarekin zerikusia duena: zeren mende gaude? Zer da ona guretzat? Zerk uzten digu bizi ona eta osasuntsua bizitzen?

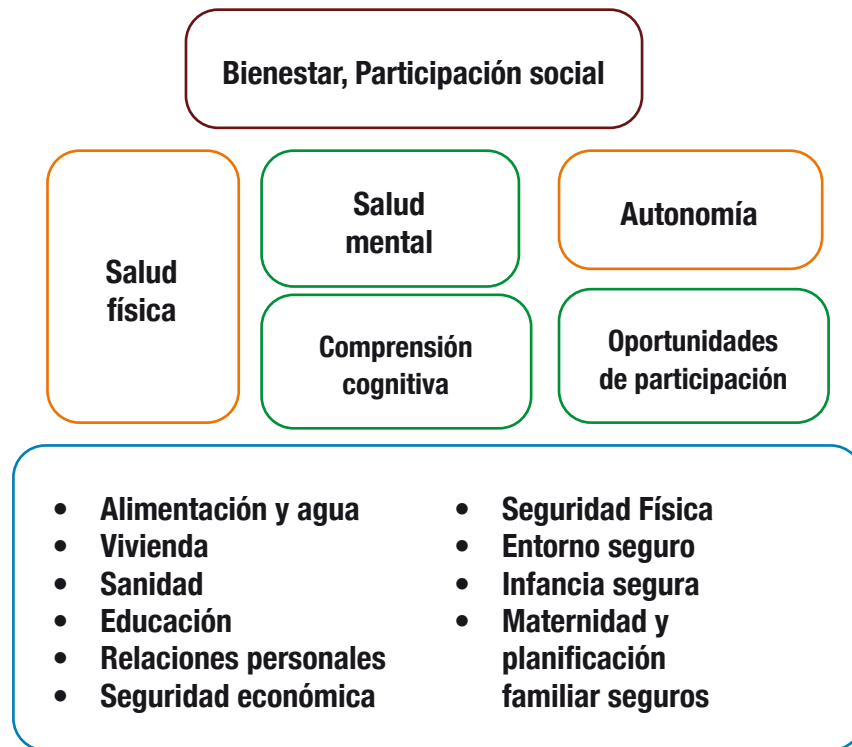
Ekonomialari ekologiko gisa, hau da nire ikerketan planteatzen dudana funtsezko galdera: zer elementu fisiko (energia, materialak, azpiegitura, etab.) behar ditugu ondo bizitzeko? Erantzuteko ezinbestekoa da ulertzea zein diren gure egiazko beharrak, eta zein da beharren gogobetetasunaren eta gure ongizatearen arteko konexioa.

Len Doyal eta Ian Gough ongizatearen teorikoen giza behar-gogobetetzeari buruz konbentzitzeko moduko irudia aurkeztu dute: pertsona guztiek giza behar asegarrien eta ordezkazezinen kopuru mugatua partekatzen dugu. Horien arabera, orokorrean, ongizatea piramidetzat jo daiteke, non oinarrian oinarritzko beharrak asetzea dagoen eta, ondorioz, osasun fisikoa eta mentala, baita autonomia ere, eusten diren. Gailurrean leudeke, berriz, gizarte-partaidetza eta ongizatea.

Doyal eta Goughen aurkezten diguten irudia sendoa dirudi, baina neur daiteke praktikan? 2018. urtean, Dan O'Neill, Andrew Fanning, William Lamb lankideak eta ni neu saiatu ginen, hain zuzen, hori egiten, eta inoiz ez bezalako nazioarteko datu-basean oinarritu ginen. Frogatu genuen nola ongizatea, bizi-gogobetetasunean neurtuta, oso ondo erlazionatuta zegoen herrialdeen oinarritzko beharren zenbait atalarekin (elikagai nahikoak, higiena, energia lortzea, gizarte-babesa, berdintasuna, demokrazia, enplegua eta diru-sarrerak). Noski, baieztatu genuen Doyal eta Goughen piramide teorikoa.

Zergatik da esanguratsua ulertzea ongizatea eta giza beharren gogobetetasuna koronabirusaren

1. AEIOU Traductores enpresako Rafael Torresek itzulita. Jatorrizko bertsioa honako helbidean dago eskura: <https://www.opendemocracy.net/en/oureconomy/pandenomics-story-life-versus-growth/>

Giza beharrak eta ongizatea. Doyal eta Gough-en oinarritutakoa, 1991

pandemiarako? Giza osasunari lehenasuna emate aldera, behar dugun ekonomia-motari erreparatzen diolako. Nolanahi ere, hori bereziki garrantzitsua da protagonista batzuek, bai [mundu ekonomikoan](#), bai [politikoan](#), defendatzen baitute birusa ez zabaltzeko jarduera ekonomikoak eteteak onura baino kalte gehiago ekarriko dituela (argudioa: «sendatzea ezin daiteke gaixotzea baino okerrago izan»). Argudio horrek zuzenean baztertzen du koronabirusaren heriotza-tasa (baita gainezka egindako osasun-sistema ere). Eta okerreana da bere oinarri akastuna: hazkuntza ekonomikoak eusten diola ongizateari. Ildo horri eutsiz, [ikerketaren sendoak ditugu hala ez dela frogatzeko](#).

Aitzitik, ongizatera iristeko behar dugu oinarritzko beharrak asetzea, eta ez kontsumoa edo jarduera ekonomikoak haztea. Gure helburua bada gure ongizatea eta beste gizaki batzuen, gehiago erreparatu beharko genioke nahikotasunari, hazkuntza alde batera utzita. Hala eta guztiz ere, zer gertatuko litzateke gauzek okerrera egingo balute, eta gure ekonomiaren hazkuntza-helburua kaltegarria ez izatetik etsai hilgarri izatera pasako balitzateke?

Hazkuntza esponenzialaren crash test-dummies izenekoak

Koronabirusaren pandemiari esker, hazkuntza esponenzialaren ikastaro trinkoa egiten ari gara, paregabea eta denbora errealean, eta gure gobernu, ekonomia eta segurtasun-sistemak ez dira azterketa gainditzen ari. Oso ironikoa da gure ekonomiak diru-hazkuntza esponenzial etengabearen oinarrien gainean altxa izana, baina pandemia bihurtu den birusaren [mundu errealean hazkuntza esponenzialaren](#) aurka babesteko gai ez izatea.

Are gehiago, gure ekonomiari eusteko erabili diren hazkuntza-oinarriek oztopatu eta atzeratu dute gure gizartearen erantzuna koronabirusari eta, modu horretan, eskubide osoko pandemia bihurtu da. Koronabirusa talka-froga trinkoa izaten ari da, baina beste bat dago, itxuraz motelagoa, gure ekonomiek modu arriskutsuan gainditzen ez dutena zenbait hamarkadaz. Berotze globalak, koronabirusak bezala, tenperatura igotzen du, eta arnasketaren orekan eragiten du, ez gizakienean, planetarenean baizik. [Planetaren eskalako gaixotasuna](#) da, eta leialtasunez zabaltzen da gure hazkuntza ekonomiko esponenzialarekin. Hazkuntza ekonomikoarengatik ezin dugu jardun, ez kliman, ezta koronabirusean ere, hiru arrazoirengatik, beraz, pena merezi du ulertu eta gainditzea: hazkuntza helburu gisa, hazkuntza gobernantza bezala eta hazkuntza desbideratze modura.

2. Len Doyal, Ian Gough (1991): A Theory of Human Need, Macmillan International Higher Education.

Hazkuntza helburu gisa

Gure ekonomiak hazkuntzarekin itsutzeko lehenengo arrazoia lotzen zaio nazioarteko hurrenkera hierarkikoari. Erraz esanda, gobernuek, mailarik gorenean, euren ospea eta ekonomiaren ospea elkartzen dituzte. Inork helburu politiko bezala hazkuntza baztertzen badu, benetan herrialde arrakastatsuen klubetik baztertzen ari da. Baliteke hazkuntzan oinarritutako gobernuek asmo txarrik ez izatea; alderantziz, besterik gabe onar dezakete hazkuntza ekonomikoa beste helburu batzuen, hala nola gizarte-ongizate edo klimaren gaineko ekintzarako inbertsioaren, ordezkatzaille ona izatea, eta hazkuntzarekin egiaz gauza on asko lortu nahi izatea. Errealitatea guztiz aurkakoa da.

«Edozein preziora haztearen» pentsamoldeak emaitza beldurgarriak izan ditu, eta egunero antzeman ditzakegu koronabirusaren pandemiari erantzun nahi zaionean. Erantzunak ez dira iristen edo ez dira eraginkorrak. Gobernu gehienek ez zituzten onetsi neurri goiztiarrak bizitzak salbatzeko (hala nola hegaldiak etetea, ekitaldi handiak bertan behera uztea edo ikastetxeak eta bilguneak, jatetxeak, tabernak, etab. ixtea, kutsatzeko arriskua zutelako). Izan ere, horiekin prebenituko litzateke koronabirusa heldu eta zabaltzea. Gobernu eta funtzionario askok uko egin zioten halako neurriak hartzeari, eta argi eta garbi justifikatu zuten argudio ekonomikoekin; ez, ordea, osasun publikoko argudioekin. Hala, argi gelditu zen lehentasunen hurrenkera: ekonomia dagoela osasun eta bizien ginetik.

Azken asteek erakutsi dute nabarmenki ekonomiaren hazkuntza esponentzialaren aldeko gure liderren obsesioak moteldu duela eta kontra egin diola funtsezko eta beharrezko ekintza bakoitzari gure gizartean birusaren hazkuntza esponentzialaren aurka babesteko.

Hazkuntza gobernantza bezala

Hazkuntza ekonomikoa erreferentziazat hartuta pandemiarekiko erantzuna neurtzea lehentasun moral edo humanitarioetatik haratago doa. Hazkuntza ekonomikoa ez da bakarrik gure ekonomien nahi «desiragarria». Hori balitz kasua, duela denbora asko har zitezkeen proposamen goresgarri ugari Barne Produktu Gordina (BPGd) adierazle bezala abandonatzeko eta gizarte-zeregineko beste adierazle batzuk onartzeko.

Garrantzitsua da ulertzea ondorengo hau: gure ekonomien hazkuntzarako nahia *egiturazkoa* dela, gure enpresen eta finantzen kudeaketa-ereduan txertatuta dagoela. Hazkuntzaren egiturazko mendekotasuna laburbil daiteke honako modu honetan: kapitalismoan enpresek lehiari dihardutela merkatu-kuota batengatik irabaziak metatu ahal izateko. Lehiaren aginduari jarraikiz, etengabe bilatu behar dira produktibitatea gehitzeko moduak. Batzuetan, produktibitatea berrikuntza adimentsu eta eraginkorrari esker gehitzen da. Guztiek kapitalismoa defendatzen dutenean, alde horretara jotzen dute. Sarritan, ordea, produktibitatea pertsonen (langileak eta kontsumitzaileak), planetaren (baliabideak gehiegi ustiatzea eta kutsatzea) edo publikoaren (erregulazioak eta zergak saihestea) kontura gehitzen da.

Nola gehitzen den produktibitatea gorabehera, etengabe produktibitatea handitzearen mandatuak egiturazko bi emaitza nagusi ditu. Lehenengoari eutsiz gero, enpresek gaindiz ekoizteko joera dute, beraz, behartuta daude kontsumitzaileei limurtzera eta, horretarako, publizitatea edo bestelako bitartekoak behar dituzte gehiegiz kontsumitzera bultzatzeko. Hori modu paregabean deskribatuta dago Schnaiberg eta Goulden «ekoizpen-zintaren» teorian eta Jackson irakaslearen «Hazkuntzarik gabeko oparotasuna» liburuan. Bigarrena hizpide hartuta, enpresek finantza-kredituak erabiltzen dituzte produktibitatearen hobekuntzetan inbertitzeko; gerora, merkatuan hedatu ostean, gutxienez maileguen zati bat ordaindu ahal izango dutelakoan. Finantza-industria dagoeneko gure bizi ekonomikoaren alderdi guztietan (etxebizitzak, enpresak eta sektore publikoa barne) sartu da, eta eskatzen du hazkuntza egoteko ohiko funtzioan jarrai dezaten.

Gure ekonomiaren ia alderdi guztiek hazkuntzarekiko egiturazko mendekotasuna dute, hortaz, hazkuntzarik ez badago, ez da bakarrik egun motela izan bulegoan, baizik eta krisia azaldu da. Gure ekonomiak ez dira gai hazkuntzarik ezaren aurka borrokatzeko eta, are gutxiago, ekonomiaren egiazko dezelerazioarekin. Gaitasun gabeziak dakartza atzerapena eta krisia, enpresen porrotak, lanetik botatzea, etxeetan gosea eta kaleratzeak.

Beste hitz batzuetan esanda, oso arriskutsua da gure ekonomiek hazkuntzarekiko duten mendekotasuna, bereziki orain, koronabirusaren eta klimaren aldaketaren garaietan. Koronabirusari aurre egiteko ETENALDIAREN botoi izugarria sakatu behar dugu gure ekonomiatan; itxi eta konfinatu behar dugu, egiaz

gelditu, bakarrik funtsezko funtzioak (osasuna eta elikagaiak) abian utzita, gizakiaren bizia mantentzeko. Harrigarria izan arren, parekotasun handiak daude berotze globalerako arriskuarekin. Klimaren krisiaren aurka borrokatzeko eten behar ditugu erregai fosilen mendeko jarduera ekonomikoak, eta asko inbertitu behar dugu bestelako aukeretan (hala badaude), baldin eta horien mendekoak ez badira. Bi kasuetan, ekonomiaren barruan giza indarrek aldaketekin galtzeko arriskua dute, eta, ondorioz, uko egiten diote onura handiagoaren alde kooperatzeari.

Osasun publikoa mehatxatzen duten bi arazo nagusien gainean (klima eta koronabirusa) jarduten saiatzen garenean, ikusten dugu gure gizartean hazkuntza ekonomikoari onura ateratzen dioten indarrek gobernatzen gaituztela. Ez gara bizi jendeak kolektiboki bere jomuga erabakitzen duen demokrazietan: *hazkuntzakrazietan* gaude, non biziak salbatzeko neurriak etenak edo oztopatuak dauden irabazien bidez aberastasuna metatzen ondorioz. Hazkuntza gobernantza bezala gaur egun oztopo handia da osasun publikoa eraginkortasunez gauzatzeko, eta bere ondorioak toki guztietan ikus daitezke: gure gobernuak neurri goiztiarrak hartzeari uko egitea, ospitaleen gaitasuna eta babes-ekipamendua gehitze aldera inbertitzeko borondaterik eza, osasun-langileei eta herritarrei probak egitearen aurka azaltzea edo konfinamendu adierazgarria ezartzeko zalantzak.

Ni bizi naizen Erresuma Batuan gobernuen *hazkuntzamanía* muturreraino eramán da, eta beren buruak konbentzitu dituzte, nahiz eta aurkako ebidentzia nabarmena izan, herrialderako hobe litzatekeela koronabirusarekin milaka pertsona sakrifikatzea ohiko irabazien gainean eragina izan zezakeen edozein neurri ezarri baino lehen. Aditu sutsuak, izan zitezkeen heriotzak zenbatetsi zituztenak, eta jende haserreá elkartu behar izan ziren, biziak salbatze aldera neurriak hartzeko. Azkenean, neurriak hartu zirenean, gobernuak hazkuntzaren alde zuen obsesioarengatik etengabe alferkerian ibili zen eta porrot egin zuen biztanleak alboko ondorio ekonomikoek babesteko orduan: larrialdiko laguntza ekonomikoak, alokairu eta hipoteken amnistiak, kaleratzeen aurka babestea, etab. Konfinamenduak sortutako arazo ekonomikoek aurre egiteko prestutasun urriak konfinamenduaren beraren eraginkortasuna erabat hondatu du. Moralik gabeko enplegu-emaileak ikusi ditugu, behartu baitituzte langileak beren lanpostuetara joatera, ohiz bezala estututa garraio publikoetan, eta langile batzuek besteetatik seguruak ez ziren distantziantan lanean.

Estatuak, enplegu-emaile gisa, osasun-langileei behartu die beharrezkoa den babes-ekipamendurik gabe lan egitera, hori lehendik eresia eta gordeta egotea ezinbestekoa izan arren, ezin hobeki baitzekien pandemia zetorrela. Zergatik ez daude gure gobernuak nahikoa prestatuta eta zergatik ez digute orain modu eraginkorrean babesten? Eurentzat osasun publikoan inbertsioa hazkuntzarekiko oztopoa baita.

Horrenbestez, egiazko krisiak irudikatzen du gobernantza txartzat «hazkuntza gobernantza bezala». Horren bidez, erabakiak hilgarriak dira, eta, gainera, oso motel hartzen dira, beraz, biziak ordaindu behar da orain eta etorkizunean.

Hazkuntza desbideratze modura

Azkeneko modua da, are garrantzitsuagoa, hazkuntzan funtsatzen diren ekonomiek eta gobernuak hazkuntza esponentziala duen krisiaren aurrean (hala nola koronabirusa edo klimaren aldaketa) gure erantzuteko gaitasun kolektiboa kaltetze aldera. Hazkuntzaren aldeko obsesioak desbideratze modura dihardu, eta, bide batez, ezkututzen ditu hartu beharko genituzkeen aukera positiboak.

Uxatu beharko litzatekeen lehen mitoa da hazkuntza pertsona guztien onurarako dela. Aitzitik, jakitun gara hazkuntzarekin aberatsenek metatzen dutela, eta, aldi berean, klase ertain eta baxuek irabazi urriak dituztela. Gero eta nabarmenagoa da hazkuntzan oinarritutako ekonomiak, batez ere, harrapatu eta erauzten duten sistemak direla, eta finantzaketa erabiltzen dutela (etxebizitza, zerbitzuak, garraioa edo oinarrizko zerbitzuak) funtsezko mekanismo gisa gainerakoei diru-sarrerak ateratzeko eta aberastasuna gailurrean kontzentratzeko.

Hazkuntza ez da panazea pobrezia eta gabeziaren aurka; are gehiago, modu arriskutsuan entretenitzen gaitu egiaz pobrezia deusezta dezaketen neurriak hartzetik. Neurri horien adibideak lirateke, besteak beste, oinarrizko zerbitzu unibertsalak, oinarrizko errenta unibertsalarekin osatutakoak. Neurri hauek gehiago oinarritzen dira ekonomiaren funtsezko zatiak finantzazio-gurpiletik ateratzean (eta fortuna handien zergatan!), etengabeko hazkuntzan baino.

Halaber, hazkuntzaren desbideratzeak har dezake merkatuko ideologiaren itxura, sarritan, neoliberalismoa deritzana. Ideologia honekin bat

etorri, gizartean mundu guztia berekoa bada, merkatuko ezkutuko eskuak esleituko ditu baliabideak ongizate kolektiboa optimizatzeko. Horrenbestez, gure liderrak erditik aterako dira, aktibo publikoak salduko dituzte, enpresa pribatuak prezioan puztearen eta araudiak ez betetzearen irabaziak hartuko ditu, eta goitik begiratuko dute ongizate kolektiboaren merkatuko ezkutuko eskuaren zalditeria erreskatatzera etortzearen itxaropen lausoarekin. Gure liderrek merkatuaren kontua sinetsi dute. Ildo horri eutsiz, beren ustez gobernatzeko aukerarik onena da, funtsean, ezer ez egitea eta norberekia lora dadin sustatzea. Ariman grabatuta dute Margareth Thatcherren TINA leloa: merkatu harrapakari kapitalistarekiko «ez dago aukerarik» (*There is no alternative*). Eurentzat gobernatzeko modu bakarra da absentzia, presentziaren ordeza.

Beraz, hazkuntzari erreparatuz gero, gure gobernuak eta liderrak ezin daitezke ohartarazi politika eta ekimen publikoak posibleak izateaz gain, funtsezkoak direla. Merkatuak inoiz ez du beteko giza beharrak asetzearen eta ongizatea ahalbidetzearen bizi-zeregina. Atzea eman behar diogu hazkuntzaren desbideratzeari, eta egin behar ditugu ahalegin publikoak arlo garrantzitsuetan, gure ekonomiarako oinarritzakoak³ diren horietan: osasuna (osasun-sistema nazionala), gizarte-zerbitzuak, hezkuntza, etxebizitza, elikagaien eta funtsezko zerbitzuen hornidura, hala nola ura, energia edo garraioa. Maila guztietan gobernuak behar ditugu sistema horiek eta berrikuntza aintzat hartzeko, eta ez, babesgabe, irabazi pribatuen saiei entregatzen dizkieten gobernuak.

Hazkuntzamaniak desbideratzeko erabiltzen duen hirugarren modua da honako ideia faltsu hau: indibiduoek erantzukizuna dutela gizarte-zereginetan. Hau da merkatuko ideologia neoliberalaren ondorioa, eta berriz ere klimarako eta koronabiruserako balio du. Merkatua konponbidea bada, indibiduoak dira errudunak; edozein arazo sistemiko handi (Ez saihestu! Ez birziklatu nahikoa! Bizimoduan karbono asko kontsumitzea!) indibiduoaren portaera txarrari egotzi behar zaio, eta ez gobernuari ala industria-jarduerari, nahiz eta lehenengoz arazo horiek sortu.

3. Gaiari buruz ikus daiteke Economistas sin Fronteras erakundearen txostena, oinarritzko ekonomiari buruzkoa: <https://ecosfron.org/wp-content/uploads/2020/07/Dossier-EsF-38-La-Econom%C3%ADa-Fundamental.pdf> (editorearen oharra).

Erresuma Batuko gobernuak etengabe saiatu da herritarrei errua botatzen koronabirusari emandako erantzun penagarriaren akatsez, eta zabaldu du erregai fosilen enpresak saltzen ari direla karbono aztarna pertsonalaren ideia beren erabateko erantzukizunarekiko arreta desbideratzeko, edo plastikoaren industriak birziklatzea sustatzen duela, planeta kutsatzeko orduan duen zeregina onetsi ordez. Hala ere, banakako kontsumitzaileei edo herritarrei errua botatzea da hazkuntzan oinarritutako sistemaren azkeneko amarru krudela bere armategiaren barruan. Indibiduo bezala, ordea, uko egin diezaiokegu limurtzen jarraitzeari, eta eska dezakegu desbideratze garrantzitsuarekin amaitzeko.

Crash test-dummies izenekoak iraultza

Koronabirusari eta atmosferan karbono dioxidoa metatzeari dagokionez, hazkuntza esponentzialaren *crash test-dummies* izenekoak bagara, eta gure ibilgailuak, hazkuntzan oinarritutako ekonomiak, gure inguruan talka egin eta lehertzen badira, agian, ez dugu eserita gelditu eta besterik gabe onartu behar. Beharbada, ozen hitz egin behar dugu, eta iradokizun bat besterik ez da. Matxinatu behar dugu.

Lehenik eta behin, ezinbestekoa da kontuak eskatzea gure gobernuari, sutan dauden ibilgailu horien gidariei, alegia. Hala, zuzenean eta etengabe zalantzan jarri behar dugu hazkuntzari ematen zaion arreta eztabaiaezina. Gauza bera egin behar dugu hazkuntzak galdera guztiei erantzuten diela uste izatearekin, gure gobernuak jakin dezaten, gutxienez, dagoeneko ez dugula onartzen hazkuntzaren aitzakia. Nolanahi ere, edozein tokitatik egin daiteke: herritar gisa, alderdi politiko bati afiliatu bezala, erkidego-, irakasle- edo ikasle-talde modura. Halaber, ekonomikoki kazetari eta komunikabideei lagundu beharko genieke, gure gobernuari kontuak eskatzen dizkietenean. Ezinbestekoa litzateke *crash test-dummies* izenekoek urka eta zuziak prestatzen hastea, goi-mailakoei azalpenak eskatzeko.

Bigarrenez, babestu beharko genituzke ekimenak onura pribaturako erauztea helburu duten hazkuntza ekonomikotik aldentzen badira, eta gure egin beharko genituzke «hazkuntzaren aurkako» ekonomiak, bereziki beren zatirik garrantzitsu edo funtsezkoenak⁴. Hala, bideratu beharko gineteke Oinarritzko Zerbitzu

4. Ikusi Economistas sin Fronteras erakundearen txostena, 2. oharrean aipatutakoa (editorearen oharra).

Unibertsaletarantz eta/edo Oinarrizko Errenta Unibertsalerantz, eta desfinantziarizatu beharko genituzke sektore asko, hala nola oinarrizko beharrekin, osasunarekin edo ongizatearekin zerikusia dutenak. Oso garrantzitsua da, besteak beste, honako taldeei laguntzea: WEAll, the Wellbeing Economy Alliance. Horrenbestez, erkidego- eta babes-taldeetara elkartu behar da. Nolanahi ere, talde horiek bizkarrezur bihurtuko dira irabazian oinarritu gabeko ongizateko ekonomiara iristeko, eta, gainera, horrek izan behar du azken helburu. Era berean, babestu beharko genituzke ekimenak, krisia ez badute erabiltzen erregai fosilen eta aireko lineen enpresak salbatzeko. Horren ordez «hobe berreraiki» beharko genuke, eta klimarekin bateragarria den ekonomia berria altxatu. Aurrekoaren harira, oinarrizkoa da Pizgarri Berdearen aldeko deialdia zabaltzea. *Crash test-dummies* izenekoak batu eta elkartasunez lan egin beharko lukete mundu hobe, istripurik gabekoa, lortzeko.

Hirugarrenez, uko egin beharko genioke hazkuntzarekin desbideratzen jarraitzeari. Hazkuntzak ez du balio herritar gehienentzat: bakarrik aberatsen onurarako da, eta desberdinkeria areagotzen du. Edozein prezioaren truke hazkuntza defendatzen duten ekonomiek sektore publikoa irensten dute, eta, ondorioz, bigarrena ez da gai egungo pandemiaren antzeko krisi baten edo klimaren krisiaren aurka borrokatzeko.

Amaitzeko, hazkuntzan oinarritutako pentsamoldeak ulermen sistemikoaren arreta desbideratzen du. Horren ordez nahiago die indibiduoek errua bota. *Crash test-dummies* izenekoaren eginkizuna litzateke gure sistema ekonomikoak aldatzen saiatzea, eta ez babesik gabe eta errudun sentitzea sortu ez ditugun arazoaren aurrean.

Hauek dira nire proposamen xumeak. Ongietorriak *pandekonomiaren* garaira.

Post-data

Artikulu hau idazteko unea zen. Dena den, nire helburua ez da azken hitza izatea, baizik eta mundu osoko ikerlari eta kazetari asko egiten ari diren ibilbidean beste urrats bat ematea, bizi dugun unea desblokeatze aldera giltzak aurkitzeko. Bestelako gizarte eta giza zibilizaziorantz pasabidea, espazio-denbora zuloa aurkitzeko ahalegin zabalagoaren barruan sartuta dago, azken helburua izaki heriotzak eta suntsipena gutxienera murriztea aurrera egiteari utzi gabe. Gonbita luzatzen dizuet batzeko: ez bakarrik pentsamoldean, ekonomia berriaren aldeko borroka, puztu gabe, gure biziaren aldeko gure biziko borroka baita. ■

Margarita Mediavilla Pascual
Valladolidko Unibertsitatea

Trantsizio energetikoa ezin daiteke bakarrik energia berriztagarrien esku utzi. Hori da, hain zuzen, ondoriorik argiena ia hamar ikerketa-urtetan erregai fosilen gainbeherari, energia berriztagarrien mugei eta klimaren aldaketari buruz gure Energia, Ekonomia eta Sistemen Dinamika Taldeak (EESDT) egindako azterlan guztietan. Trantsizio energetikoa gutxieneko arrakasta-aukerekin egiteko, ezinbestekoak dira beste trantsizio asko: sozialak, ekologikoak, kulturalak eta, batez ere, trantsizio ekonomikoa, ohiz ahaztu arren.

Kontuan hartuta hondamenezko klimaren aldaketa deskarbonizazioarekin saihesten dela eta petrolio zein beste natur baliabide batzuk gainbehera egiten ari direla, jakitun izan behar dugu ezinbestekoa dela oso erronka tekniko garrantzitsuei aurre egitea. Gure azterlanetan ez dugu erronka horiek konpontzeko modurik aurkitzen, ez badugu jarduera ekonomikoa murrizten edo hobekuntza tekniko bizkorrak, oso errealistak ez direnak, ez baditugu pentsatzen¹.

Nolanahi ere, bai klimaren aldaketa, bai petrolioaren gailurra gaixotasun sistemikoagoaren sintomak besterik ez dira. Gure gizartearen egitura jasangaitzez ari gara. Argi dago planeta mugatuan bizi garela, eta gure jarduera guztiek, neurri handiagoan edo txikiagoan, natur baliabideak eta ekosistemaren zerbitzuak behar dituztela. Halaber, argia da gure ekonomia hazteko diseinatuta dagoela, eta efizientzia teknikoak nahiz desmaterializazioak (teorikoki) baliabideen kontsumoa gehitu gabe ekonomia hazten utzi arren, esperientziak dio bere ondorea urria dela eta, noski, mugak dituela. Gure gizartearen helburua bada munduaren errealtate mugatuari egokitzeko gai izatea, noizbait pentsatu beharko dugu hazi beharrik ez duen ekonomia diseinatu behar dugula.

Nahiz eta beherapena edo hazkuntza ostekoa azkeneko urteetan interesa sortzen ari den, hazkuntzarik behar ez duen ekonomiaren diseinua oraindik oso hasierako faseetan dago. Diagnostiko zuhurrak

daude, hala nola BPGa adierazle ekonomiko gisa uzteko eskatzen dutenak; ekonomia biofisikoaren ingurukoak, ekonomia eta fluxu metabolikoak berriz lortzeko eskatzen dutenak²; edo ekonomia feministari buruzkoak, ekonomia deritzoguna bere funtzio nagusitik (bizia zaintzea) bereizi dela aztertzen dutenak³. Dena den, diagnostikoak zuhurrak izan arren, faltan botatzen dira mekanismo zehatzak akats horiek guztiak zuzentzeko. Horregatik, gustuko nuke zenbait ideia adieraztea sistemen dinamika-tresnak aplikatuta egungo ekonomiaren hazkuntzarekiko joera alda dezaketen dinamikei buruz.

Sistemen dinamika. Sistemen dinamika hasieran teoria ekonomikoari lotu zitzaion, Adam Smith ekonomialaria izan baitzen lehena atzeraelikadurari izena ematen eta horrekin merkatuko erregulazio-teoria deskribatzen. Tamalez, Smithen atzetik etorri ziren ekonomialariek printzipio bezala onartu zuten merkatuko erregulazioa, baina ekonomia sistema dinamikoaren ikuspegitik lantzeari utzi zioten. Ildo horri eutsiz, sistemen dinamikako eredu aipagarrienak (1972an hazkuntza-mugei buruzko txostenetan erabilitakoa⁴) ateratako ondorioen arabera, paradigma ekonomiko nagusiekin argi eta garbi talka egiten zuten, beraz, alderdi horrek ez du lagundu sistemen dinamikari buruzko tresnak eremu ekonomikoetan zabaltzen.

Hala eta guztiz ere, sistemen dinamikako arketipoak bereziki erabilgarriak dira prozesu ekonomikoa aztertzeko orduan, eta batzuk aurkeztu nahiko nituzke fluxu-diagramen tresnaz baliaturik (ikusirik irudiak). Diagrama hauen geziek aldagaien arteko kausa-efektu harremanak adierazten dituzte; ikurrei jarraikiz, ordea, harremanak zuzenekoak dira (+),

1. <https://geeds.es/news/los-limites-de-la-transicion-energetica-del-transporte-resultados-del-modelo-medea-world/>

2. «The energetic metabolism of societies and the degrowth paradigm: analyzing biophysical constraints and realities». Alevgul H. Sorman eta Mario Giampietro. *Journal of Cleaner Production*, 38 (2013).

3. *Economía Feminista, desafíos, propuestas, alianzas*. Entrepueblos.

4. D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers eta W. W. Behrens. *The Limits to Growth*. Universe Books, 1972.

1. irudia: beharrak asetzera bideratutako ekonomiaren eredu dinamikoa. Jarduera beharrak asetzeko nahikoa hazten da, eta horietara iristen denean, hazteari uzten dio. Portaera egonkorra da.

baten hazkuntzarekin beste bat hazten denean, edo alderantziz (-), baten hazkuntzak bestea murriztera daramanean. Atzeraelikadura-loturaz hitz egingo dugu kausa-efektu harremanen kate itxia azaltzen denean. *Sorgin-gurpila* deritzana da. *Loturak egonkortzaileak izan daitezke, eta lagun dezakete sistemak orekan mantentzen. Bestela, ez-egonkortzaile bihur daitezke, eta, halakoetan, etengabeko hazkuntza bultzatuko dute.*

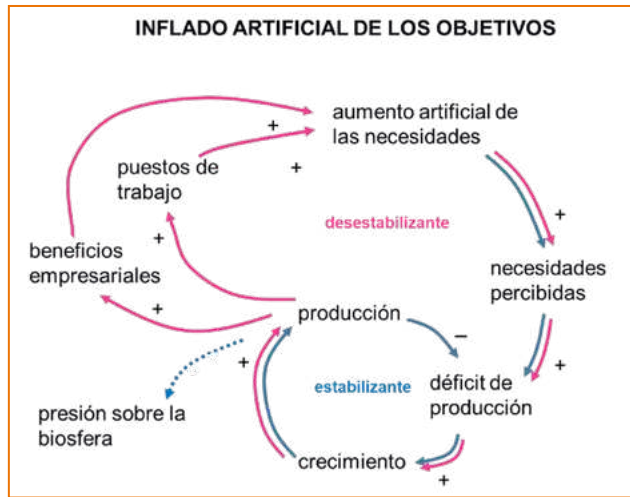
Gizakiaren beharretara bideratutako ekonomia. Adibidez, pertsonen beharrak asetzeko pentsatutako ekonomia 1. irudiko diagramaren bidez irudika daiteke. Horretan ikusitakoarekin bat etorriz, *ekoizpenagizakiaren beharrei* kentzen zaie *ekoizpenaren defizita* kalkulatzeko. Defizita azalduz gero, hazkuntzak ekoizpena gehitzeko eta defizita zuzentzeko joera du; beharrezkoa baino gehiago ekoizten bada, berriz, hazkuntza negatiboa izango da, eta ekoizpenak behera egingo du. Harreman kausalen kate itxia eratzen da bi ikur positibo eta negatibo batekin. Horrenbestez, lotura egonkortzailea da eta *ekoizpenagizakiaren beharretara* egokitzeko joera du. Izan ere, lotura horrek gizakiaren beharrak asetzera bideratutako ekonomiaren portaera egonkorra deskribatzen du. Horretarako, kontuan hartzen dira populazioaren tamaina, oinarritzko beharrak eta/edo kultur balioak. Hala egiten zuten, neurri handian, nekazaritzan oinarritzen ziren ekonomia tradizionalak. Lotura egonkortzailea denez, ekonomia iraunkorrek diseina daitezke, baldin eta gizakiaren beharrak ekosistemen zama-gaitasunaren mugetan badaude.

Helburuak puzten dituen dinamika. Dena den, ekonomia kapitalistak ez du eredu hori jarraitzen, ezta portaera egonkorra ere. Hori nabarmena da XX. mendearen

hasieratik, politika keynesiarrak eskea piztearen garrantzian eragiten hasi zirenean. Eskea gehitzearen mekanismoa *helburuak puztea* izeneko arketipoaren bidez irudika daiteke, eta 2. irudian azaltzen da. Arketipo horren babesean, erakunde baten helburuak aktore desberdinen interesei jarraikiz aldatzen dira, nahiz eta erakundeari orokorrean kaltetu.

Egungo ekonomian bi mekanismo oso argi daude beharrak artifizialki puzteko. 2. irudian gezi arrosez deskribatu dira. Batetik, enpresek irabaziak lortzean saldutako produktu-kopuruarekiko proportzionalak dira; horregatik, nahi dute ekoizpena haztea, eta publizitatean inbertitzen dute kontsumitzaileek antzemandako beharrak gehitzeko. Portaera hori berez atzeraelikutzen da, kausa-efektuko harremanen lotura itxia sortzen baitu, baina kasu honetan ikur guztiak positiboak dira: gero eta ekoizpen gehiago are eta behar gehiago, eta beharrak handiagoak diren neurrian, baita ekoizpena ere. Horrek guztiak ekonomia kontsumistara garamatza, gizakien jardueraren eragina biosferan etengabe hazteko.

Baina eredu honek bestelako mekanismoa sortzen du, maltzurragoa alegia. Abiapuntua da langileen klaseek mantenua enplegu ordainduaren bidez ziurtatu behar dutela. Ildo horretatik, soldatak ekoizpenarekiko proportzionalak direnez, langileen klasea behartuta dago ekoizpen gehiagoren alde azaltzera soldata ziurtatzeko. Gainera, automatizazioak produktu-unitateko lanpostuen kopurua murrizten duenez, langileek gero eta presio handiagoa egiten dute ekoizpena areagotzeko. Hala, edozein ingurumen-neurriren etsai dira, horrek gizakiaren eragina planetaren mugetan egonkortu nahi bad.

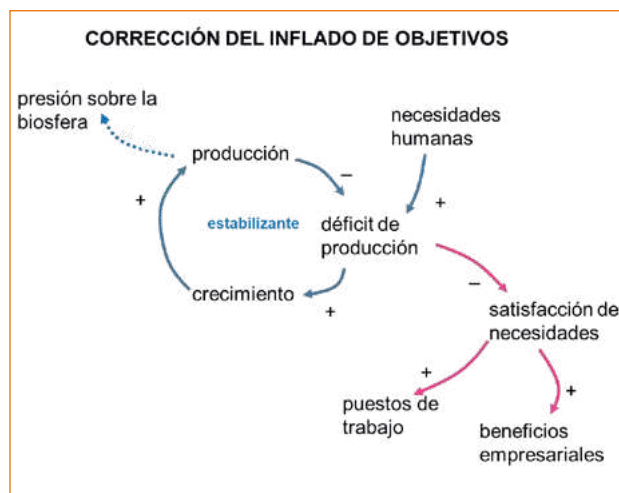

2. irudia: Helburuak artifizialki puztea. Beharrak etengabe gehitzen dira zenbait aktorek ekoizpena gehitzearen irabaziak lortzen baitituzte. Por-taera globala ez da egonkorra, eta ekoizpenak nahiz biosferaren gaineko presioak etengabe egiten dute gora.

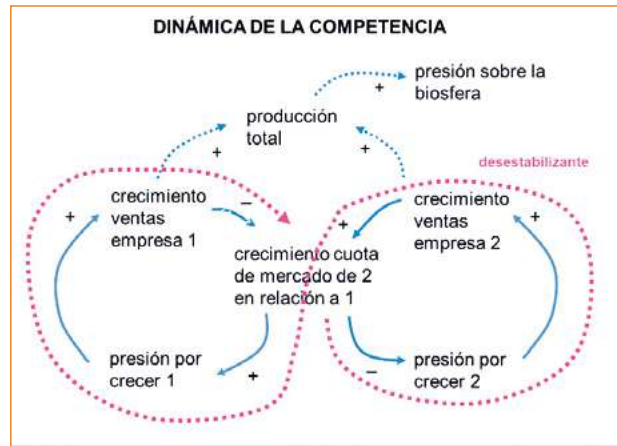
Helburuak puztearen mekanismoak azaltzen du mugimendu ekologisten eta sindikatuen arteko ohizko gatazka, eskizofrenia berezia sortzen duena ezker-raldeko mugimenduetan. Ezkerraldeak, batetik, aldarrikapen ekologistak babesten ditu, baina, bestetik, enpresetan lanpostuak mantentzea defendatzen du, jarduerak argi eta garbi jasangaitzak izan arren. Horren adibide dira automobilgintzaren industria eta ikatz-meategiak. Oso gutxitan sektore ekonomikoek, aldi berean, eskaintzen dituzte lanpostu berriak eta biosferaren gaineko eragina murriztea. Hori ez da ohiko joera, beraz, enpleguen eta ekologiaren arteko gatazka ebatzi gabe gelditzen da edo

artifizialki ixten da dirulaguntzekin ala «teknologia berdeak» aurkitzearen itzaropenekin.

Helburuak puztearen dinamika, bereziki soldatei lotutako alderdian, askoz gehiago hartu beharko litzateke kontuan, ohituta baikaude onartzera nahitaez lanpostuak sortu behar direla edozein politika ekonomikotan. Lan-kopurua gehitzeak, ordea, ez luke helburu izan behar, gizakiaren biziaren egiazko xedea baita gutxieneko lan, denbora eta baliabideen erabilerarekin beharrak asetzea. Enplegua berez ondasun gisa ikusi da, enpresa-irabaziak eta mota guztietako ondasunak birbanatzeko mekanismo

3. irudia: Helburuen puzte artifiziala zuzentzea. Helburuen puzte-dinamika desaktibatzeke, ordainsariak, bai enpresenak, bai langileenak, ez dira ekoizpenaren araberakoak izango, kanpotik definitutako giza beharren asetze-mailaren araberakoak baizik.

5. irudia: Lehia. Ekoizpenak gora egiten du, aktore ekonomikoak lehiakideekin alderatzen direlako. Portaera ez da egonkorra, eta ekoizpenak nahiz biosferaren gaineko presioak etengabe egiten dute gora.

gutxietako bat delako, artikulua honetan emandako argudioei jarraikiz⁵ eta D'Alessandrok nahiz bere lankideek arakatutakoaren arabera⁶.

Helburu puztuak zuzentzea. Egonkortasuna galarazten duten lotura horiek neutralizatzeko, ez baitute ahalbidetzen ekonomia iraunkorrek sortzen, desiragarria litzateke ekoizpena enpresa-irabazietatik eta soldatetatik askatzen duten formulak aurkitzea. Halako modu bat da 3. irudian adierazten dena. Horrekin bat etorritik, enpresa-irabaziak eta soldatak zuzenean lotzen zaizkio gizakiaren beharrak asetzeari, ekoizpenari elkartu ordez.

Nahiz eta funtzionatzeko modu hori, itxuraz, ekonomia errealetik oso urrun egon, zenbait enpresa-eredu portaera horri hurbiltzen zaizkio. Elektrizitate berriztagarriaren kontsumo-kooperatibatan, adibidez, kontsumitzaileak dira enpresaren jabeak, eta euren interesa ez da ekoizpena gehitzea. Helburua da ahalik eta gutxien kontsumitzea gutxiago ordaintzeko. Beraz, enpresa-helburua beharrak asetzeari lotuta dago, ez ekoizpena gehitzeari. Halaber, garraio edo ur-hornidura bezalako zerbitzuak ematen dituzten enpresa publikoak ekoizpenarekiko nahiko independenteak dira, xedea baita zerbitzu publikoa bera ematea.

Lehiaren dinamika. Nahitaezkoa da helburuen puzte-dinamika aldatzea egungo ekonomia kontsumista gainditzeko, baina ekonomia iraunkorra diseinatzean, urrunago joan behar da, beste mekanismo ugari haztera behartzen baitute. Askok, modu batean edo bestean, lehiaren dinamikarekin⁷ zerikusia dute.

Lehia ekonomikoa mekanismo positibotzat jotzen da, garapen teknologikoa eta merkatuko efizientzia suspertzen baititu, eta prozesu ekonomikoaren alderdi askotan azaltzen baita, bai enpresatan, bai kontsumitzaile eta nazio osoetan. Baina, aldi berean, hazkuntza gehien pizten duen gauzatariko bat da, ez duelako uzten ekonomiaren aktore bat bere aldetik muga iraunkorrean egonkortzen, gainerakoek hazten jarraitzen duten bitartean.

4. irudiak portaera hori adierazten du, eta, xede horrez, adibide modura merkatuko kuotarengatik bi enpresen arteko lehia hartzen du. 1 enpresaren salmentak 2 enpresarenak baino gutxiago hazten badira, lehenengoak salmentak gehitzen ahalegin behar du, bere lehiakidearekiko atzeratuta ez gelditzeko. Baina 1 enpresak salmentak gehitzen dituenean, 2 enpresa dago desabantailan, eta nahitaez hazi beharko du. Horrek atzeraelikadurazko lotura ez-egonkortzailea sortzen du zortzi formarekin 5. irudian ikus daitekeen bezala: bi enpresek elkarri bultzatzen diote hazteko.

5. <https://ctxt.es/es/20200601/Firmas/32616/crisis-ecologica-covid-recursos-consumo-automovil-recetas-keynesianas-Margarita-Mediavilla.htm>

6. «Feasible alternatives to green growth». Simone D'Alessandro, André Cieplinski, Tiziano Distefano and Kristofer Dittmer. *Nature Sustainability* 2020. <https://doi.org/10.1038/s41893-020-0484-y>

7. Era berean, interes-tasarekin maileguaren dinamika, M.K. Hubbert-ek aipatu zuen bezala, hazkuntza ekonomikoaren motor garrantzitsua da, eta lehiari oinarritzen diren dinamikakiko bestelako ezaugarriak ditu.

Lehiak aktore ekonomikoei behartzen die etengabe haztera, eta, bide batez, biosferarekiko presioa areagotzen da. Gainera, ezin dute moldatu mugaraino kanpoko indar batek hala ezarri arte. Dena den, kanpoko mugak azaltzen direnean lehiak jarraitzen badu, dinamika baliabide urriak lortzearen aldeko lasterketa bihurtzen da, eta aktore batzuk hazteko beste batzuei kendu behar zaie.

Beste batzuen kontura aktore ekonomiko zehatzak haztearen joera gero eta nabarmenagoa da munduko ekonomian, bereziki 2009ko krisiaz gero. Hala, «ebatzi» da gazteen bizi- eta lan-itxaropenak hondatuz, lan-ezegonkortasunarekin, murrizketekin, erauzketa bizituz, etab. Ez da harritzekoa kalte orokor hori, petroliotik hasita, halako baliabideak agortzeari buruzko berriekin bat etortzea.

Foro ekonomia. Zer mekanismok alda dezakete lehia, haztera behartzetik prozesu ekonomikoko aktore guztiontzat baita biosferarako ere onuragarria den elkarlanera pasatzeko? Lehia kontrola daiteke plangintza zentralizatu edo araubide autoritarioetara jo gabe?

Kontsumo-kooperatiben funtzionamenduak zenbait arrasto emango dizkigu erantzun konplexu horiei erantzuteko. Sakonki ezagutu nituen halako erakundeen zokoak Ecogermen kontsumitzaile eta ekoizle ekologikoen kooperatibako zuzendaritza-kontseiluaren kide izan nintzen urteetan. Nire ustez kooperatiba horiek baliozko esperientzia ematen dute egungo ekonomiaren urritasun garrantzitsu batzuk zuzentze aldera.

Kontsumoko kooperatiba baten ezaugarririk interesgarriena da barruan prozesu ekonomikoko maila guztiei dagozkien aktoreak sartzen direla (kontsumitzaileak, ekoizleak eta langileak merkataritza-zereginetan), eta, ondorioz, guztien artean etengabe negoziatu behar dela. Alde guztien artean interes kontrajarri ugari daude: kontsumitzaileek prezio baxuak eskatzen dituzte; bien bitartean, ekoizleek prezio altuak nahi dituzte; langileen eta ekoizleen helburua da gehiago ekoiztea soldata edo salmentak ziurtatzeko, baina, aldi berean, gutxiago lan egitea denbora libre gehiago izateko. Kontsumitzaileek kalitate handiagoa duten produktuak kontsumitu nahi dituzte, baina ez dute beharrik eskatzeko euren beharren gainetik.

Ildo horri eutsiz, kontsumitzaile eta ekoizleen arteko kooperatibaren bereizgarria da aktoreek beren interesen alde tentuz jardutea. Horrez gain, esparru erkideak funtzionatu behar du. Hala, ezinbestekoa da solas-foro etengabea, non konpromisoak hartzen diren guztiontzat interesagarria den jarduera aurrera ateratzeko. Bestalde, biosfera aktore gisa ordezkaturak ez egon arren, elikagai osasuntsuak eskatzen dituzten bazkide kontsumitzaileen presioa ingurumenaren ikuspegitik gauzak behar bezala egitearen alde aritzen da.

5. irudiko diagraman foro-egitura honetako dinamika azaltzen da. Foroan bakoitzaren irabaziak alderatzen dira. Horrenbestez, alderatu ostean, uneren batean inork besteak baino onura gehiago baditu, negoziazioari esker, irabaziak orekatuko dira. Aktore berdinen arteko etengabeko negoziazioak atzeraelikadurazko lotura egonkortzaileak sortzen ditu, eta ez dira jarduera ekonomikoa hazteko eskatzen duten atzeraelikadurak eratuko.

Egitura honen azpian dagoen ideia aztertuz gero, negoziazioaren bidez oreka bilatzen da. Aurrekoaren harira, merkatu kapitalistetako dinamiken aldean, prozesu ekonomikoko aktore guztiak elkartzen saiatzen da. Izan ere, merkatuko dinamika ekoizle eta kontsumitzaileen arteko negoziazioa da, baina kanpoan uzten ditu langileak, eragiteko aukerarik izan gabe, nahiz eta ondorioak jasaten dituzten. Sindikatuekin negoziazioek abiapuntutzat dute langileen eta enpresaburuen arteko oreka bilatzea, baina kontsumitzaileak kanpoan gelditzen dira. Hala, kontsumitzaileak eskirolak dira, produktu merkeagoak aukera baititzaizkete, nahiz eta enpresa horiek lan-eskubideak ez dituzten errespetatzen. Modu horretan, langileen negoziazio-gaitasuna suntsitzen da.

Prozesu ekonomikoaren jarduera guztiak negoziazio-foro bakarrean sartzearen ideia azkeneko hamarkadetan enpresek jarraitutako joeraren aurkakoa da: jarduera ekonomikoaren ondorioak ahalik eta gehien kanporatzea. Kanporatzeak informazio-loturak hausten ditu, ez du uzten kontrol-mekanismoak abian jartzen, eta globalizazioak onura handia atera du. Azkeneko hamarkadan globalizazioaren alderdi batzuk ahuldu arren, oraindik ekonomia globalizatuan bizi gara, non mekanismo erregulatzaileek ia ezin duten jardun. Horregatik, muga ekologikoei egokitutako ekonomia eraikitzeke lehenengo urratsa da globalizazioarekiko

6. irudia: Negoziazio-foroa. Prozesu ekonomikoko aktore kide guztien irabaziak solas-foro bakarrean haztatuko dira, eta helburua da interesen ekitate eta orekara iristea, beraz, desorekak zuzentzen dihardu. Ez da ekoizpena kontsumitzaileen beharren gainetik gehitu behar. Kontsumitzaileen interesak, kalitatea nahi dutenak, eta, langileen interesak, lan-denbora gutxiago eskatzen dutenak, zeharka biosferaren onurarako dira.

alternatiboa den mugimenduaren proposamenei eustea, helburua baitzen globalizazioa lortzea, baina ez bakarrik ikuspegi ekonomikotik, mekanismo orekatzaileak tokian eta globalean funtzionatzeko.

Trantsizio ekonomikoa

Antolaketa sozialaren modu berriak eraiki behar ditugu, planetaren mugei egokitutako gizartea sortze aldera, ez badugu nahi klimaren aldaketa, energia-iturrien gainbehera eta biosferaren narriadura orokorra krisi ekonomiko iraunkorraren arrazoiak izatea

eta, azkenean, atzerapen eta pobrezia orokorretan amaitzea.

Badago hazkuntzarik gabeko oparotasuna? Diseinatu ditugu ekonomiak, batetik, gizakiei beharrezko guztia emateko eta, bestetik, planetaren osasuna babesteko? Galdera horien guztien erantzuna naturak ekosistemak eta gure gorputzak berak orekatzeko erabiltzen dituen mekanismoetan bilatu beharko genuke: atzeraelkadura. Sistemen dinamikak duela 50 urte aurrez ikusi zuen 2020. urtean ditugun arazoaren aurka borrokatu beharko zela. Espero dugu orain, proba handiko mende honetan, ahalik eta traumarik txikienarekin trantsizioa diseinatzeko gai izatea. ■

Juan A. Gimeno Ullastres
UNED eta Economistas sin Fronteras

Ondo neurtzearen garrantzia

Nahiz eta, itxuraz, garrantzi gutxi izan, etorkizun iraunkorrari aurre egiteko funtsezko eta aurretiazko eskakizuna da BPGarekiko indize alternatiboak bilatzea ekonomiaren bilakaera eta herrien ongizatea neurtze aldera. **Neurri-unitate erratuak gaizki bideratutako helburuak eta lehentasunak dakartza..**

BPGa 1934. urtean proposatu zuen Simon Kuznets-ek. Gobernuek bilatu nahi zuten adierazleren bat ekonomia nola ari zen suspertzen ebaluatzeko. Hain zuzen, BPGak aukera hori ematen zuen: ondasunetan eta zerbitzuetan guztizko gastua zenbaki bakarrean laburtzen zen, eta, gainera, ziklo ekonomikoarekin mugitzen zen.

Gerra hotzean PBGaren hazkuntza arma politikoa zen AEB eta SESBren artean alderatzeko. Horri esker, indize ekonomiko eta politiko arrakastatsu gisa finkatu zen. Esaterako, G8 eta G20ko kide izateko euren PBGari erreparatzen zaio.

Baina BPGak bakarrik merkatutik pasatzen diren moneta-fluxuak neurtzen ditu, eta kanpoan uzten ditu beste hainbat aldagai aipagarri. Hori da txarrena. Erraz ikus daiteke horrekin oso alborapen ideologiko garrantzitsua.

Zenbait adibide:

- Pobreziaren edo desberdinkeria edozein neurketa baztertzeko da. Ildo horri jarraikiz, BPGaren hazkuntzak gutxi batzuen irabazia sustatu eta pobrezia zabaltzen badu, arrakastatsutzat jotzen da.
- Ingurumena kaltetzea, zaborra sortzea, natur erreserbak agortzea, biodibertsitatea murriztea, ozono-geruza suntsitzea... BPGako ez dira kostu aipagarriak.
- Kapitala (naturala eta fisikoa) galaraztea ez da konbabilizatzen produktuaren neurketa «gordinean».
- Efizientzian hobetzea (kostu txikiagoekin helburu berdinak lortzea), aurrerapausoa baino gehiago txikizkako gastua da.
- Ongizatea murrizten denean orekatzeko gastuek (esaterako, herritarren segurtasun gabezia han-

ditzearen edo pandemiaren aurka borrokatzeko gastuak gehitzea), ordea, BPGd hazten dute eta, itxuraz, horrekin ongizate nazionala ere bai.

- Etxetresna elektriko edo altzari zaharra konpontzea ia ez da islatuko BPGan; bien bitartean, bota eta berria erostearen aukera bai.
- Edozein aisialdiko aukerarekin gasturik ez badago, BPGak ez du aintzat hartuko. Oturuntza edo joko-etxean apustua positiboak dira BPGaren ikuspegitik; mendi-ibiliaren abentura, lagunarteko karta-partida, boluntariotzaren orduak... ez dira zenbatuko. Arazoa larriagotzen da teknologia-ren gizartean, zerbitzu asko (gutxienez formalki) doakoak direlako: mezularitza eta komunikazioak, musika, liburuak...
- Oro har, ohiko merkatuek kanpo trukatu edo emandako edozein ondasun edo zerbitzu ez da BPGan zenbatuko: truke-ekonomia, autokontsumoa, enpresa solidarioen arteko edo nekazaritza-gizartearen arteko trukea... Eta, batez ere, zaintzen ekonomia, ezkutatua eta ahaztua. Izan ere, argi eta garbi gelditu da koronabirusaren krisi honetan oso garrantzitsua dela. Hala, azterlan batzuek BPG ofizialaren % 25 edo % 30ean kokatzen dute.

Txarrena ez da hazkuntza gure gizartearen eta politikarien helburu nagusi bihurtzea. Okerrena da helburu hori BPGaren hazkuntzari parekatzen zaiola. Ez da ulertezina kopuru hori areagotu nahi izatea kalteak onura gisa zenbatzen dituenean, pena merezi duenaren zati handi bat ezkututzen duenean eta oso kostu garrantzitsuak, hala nola klimaren larrialdiko egoerara edo gero eta desberdinkeria handiagora eramaten digutenak, gordetzen dituenean?

Are gehiago, PBGaren kalkuluak berak gabezia asko dituela kontuan hartuta. Metodologia-aldaketek nabarmenki alda ditzakete herrialde baten zifrak eta, horrekin, munduan hurrenkera erlatiboa. Kuznets bera (1962) jakitun izan zen neurketa-arazoez, eta asko kritikatu zuen PBGa oker erabiltzea.

Mende honetan zehar, oihartzun bihurtu da indizea aldatu behar dela. Hasieran, zenbait adituk salatu zuten, gero, Hirugarren Sektorereko erakundeak izan ziren. Azkeneko hamarkadetan dagoeneko nazioarteko erakundeak eta gobernu asko dira.

Oro har, guztiak bat datoz BPGa ongizate-indize gisa on daitekeela esatearekin; aurrekoaren harira, hobe litzateke neurtzea iraunkortasun ekonomiko, ekologiko eta sozialaren arteko konbinazioa egungo eta etorkizuneko belaunaldien ongizatea mantentzeko.

Hazkuntza/beherapenaren eztabaidan sartu gabe, nahikoa litzateke hazkuntzaren ordeztasun aurrerapena erabiltzea eta, besteak beste, honako faktore hauei erreparatzea:

- Ingurumen-kostuak.
 - Pobrezia eta gizarte-bazterketa/langabezia/desberdinkeria.
 - Gizarte-ongizatea (hezkuntza, osasuna, etxebizitza...).
 - Zaintzak eta ordaindu gabeko bestelako lanak.
- Dena den, praktikan jartzea ez da lan samurra.

Proposamen alternatibo ugari

Oso zaila da BPGa ordezkatzeko, hizkuntza ofizialean eta egunerokoan oso finkatuta dagoelako. Konbinatzen ditu sinpletasuna, linealtasuna eta unibertsaltasuna. Baliozko objektibotasuna du, printzipio gidari bezala merkatuko prezioari lotzen baitzaio. Eta uste inplizitu orokortua errepikatzen da, hau da, baliteke beste emaitza desiragarri batzuk BPGarekin erlazionatzea. Beraz, alderdi horrek egokitasuna baieztatzen du, eta ez dira beharrezkoak alternatiba eztabaidagarriak.

Eztabaidagarriak, noski, besteak beste, edozein indize hautatuz gero, balorazio-irizpideak sartzen baitira, faktore batzuen garrantzia nabarmenduz eta beste batzuen baztertuz. Hala gertatzen da BPGarekin, baina beste edozein alternatibarekin ere bai. Dena den, bigarrenak eragozpen bat dute: adostasuna eskatzen dutela orokorrean praktikan jartzeko.

Hautaketa arazoak saihesteko aukera litzateke adierazleen multzora jotzea. Ez dago mugarik nahi direnak sartzeko, eta haztatzea ere ez da beharrezkoa. Zalantzarik gabe, taula horiek erabilgarriak dira analistentzat eta edozein indize-saiakera egiteko, baina jendeari eta arduradun politikoei begira, kontzeptu adierazgarri gisa ez dira hain erabilgarriak.

Adibide izan daitezke 2030 Agendako Garapen Iraunkorrerako Helburuak, [Nazio Batuek](#) ezarritakoak eta hainbat helmugatan zehaztutakoak. Halaber, [Europako Batasunak](#) eta beste herrialde askok

jarraitzen dituzte. Dударik gabe, taula onak dira erantzukizun politikoak eskatzeko. Baina 17 helburuk herritarren kontrol-analisia dispentsa dezakete.

Ilido horretatik beste adibide batzuk aipa daitezke, hala nola:

- [System of Environmental-Economic Accounting](#) (SEEA), Nazio Batuen, ekonomia- eta ingurumen-datuak bateratzen dituen.
- [Better Life Initiative](#) (ELGE), 80 adierazle 41 herrialdetan etorkizuneko ongizate materiala, desberdinkeria eta ongizaterako bitartekoak estaltzeko. Haztapenak aldatzera [joka daiteke](#), eta emaitzak nola aldatzen diren egiaztatu ere bai.
- [Eurostat Quality of Life indicators](#), bederatzi ongizate-eremu, adituen talde batek zehaztu ostean.
- [New Zealand's Living Standards Framework \(NZ LSF\)](#), 12 ongizate-eremu orain eta kapitalari buruzko lau aipamen (ongizatea orain eta etorkizunean).

Zientzia-erkidegoak salatzen duen larrialdiko egoerak agerian uzten ditu BPGak ingurumenaren arloan dituen akatsak, hazkuntza balioztatzen baitu kostu ekologikoak erabat gutxietsita¹. Horregatik, proposamen askok bilatu dituzten indize egokiak alderdi hori neurtzeko. Egiazko Kontabilitate Berdea finkatu da.

BPG berdeak edo Kontabilitate Nazional Berdeak BPGa kalkulatzeko, natur baliabideen ustiapen-kostuetan eta igorpen kutsatzaileen gizarte-kosten balioan oinarritzen dira. Proposatutako indize ugariaren artean azpimarra ditzakegu [the Sustainable Development Index](#) (SDI), [Environmental Sustainability Index](#) (ESI), [Environmental Performance Index](#) (EPI), [Ecological Footprint](#) (EF)...

Azkenekoak, «aztarna ekologikoak», naturaren *eskea* eta *eskaintza* neurtzen ditu, eta nabarmendu da, gutxienez, terminologiaren ikuspegitik. Eskearen aldetik, neurtzen ditu biztanleria edo produktu zehatzak behar dituen aktibo ekologikoak kontsumitzen dituen natur baliabideak ekoizteko eta hondakinak, bereziki karbono-igorpenak, xurgatzeko. Eskaintzaren aldetik, ordea, biogaitasuna aktibo ekologikoen produktibitatea da.

1. Eztabaida dagoeneko hasi zen honako hausnarketekin: zer jotzen dugu «garapen iraunkortzat»? Oso adierazgarria Ariasen errepaso (2006).

Kontabilitate ekologikoak berezko arazoak ditu baloratu eta interpretatzeko orduan, besteak beste, ebalua ezin daitezkeen ingurumen-zerbitzuei eta ingurumena degradatzearen ondoriozko kalteei prezioak jartzea; kapital natural «kritikoa», balioa zailki ebaluatzen dena, galtzea, bestelako kapital-motek ordezkatzeko ez badute; eta giza kapitala, soziala eta instituzionala, guztiak ukiezinak, baita bizi-euskarriko zerbitzu ekologikoen sorta zabala ere ahaztea.

Nazio Batuetako **Ingurumen eta Ekonomia Kontabilitate Integratuaren Sistemak** (*System of Integrated Environment and Economic Accounting - SEEA*) osagarria izan nahi du. Helburua ez da Kontabilitate Nazionalaren sistema tradizionala ordezkatzeko. Datu-paneltzat jo daiteke, Kontabilitate Nazionalan errazago txertatzeko nazioartean partekatzen diren estandarren barruan.

Aldi berean, saiakerek jarraitu dute BPGa hobetzen duten indize sintetikoak aurkitzeko. Lehenengo taldean daude dirutan ingurumen- eta gizarte-faktoreak sartzearen bidez **BPGa doitu nahi duten indizeak**.

Ildo horretatik, sendoenak dira Nordhaus eta Tobin-en (1972) «**ongizate-ekonomikoaren neurria**» (MEW) eta Daly eta Cobb-en (1989) «**ongizate ekonomiko iraunkorraren indizea**» (ISEW). «Tamalez, beharrezkoak diren» gastuak eta kostu sozial nahiz ekologikoak baztertu eta etxeko zerbitzu eta ondasun iraunkorrek erantzen dituzte, zenbait zerbitzu publikoen hornidurarekin batera. Ildo horrek amaitu du Egiatzko Aurrerapen Indizean (EAI) edo Benetako Aurrerapen Indizean (BAI) (*Genuine progress indicator, GPI*)². Kontabilitate tradizionalaren esparrua zabalduta, eta gorantz sartu dira kapitalaren inbertsio garbiak nahiz lanean inbertsioak, merkatuak saritzen ez dituen jarduerak erantzeko. Gainera, ingurune-degradazioaren ondoriozko kostuak eta beste faktore negatibo batzuk kenkariak dira, hala nola natur baliabideak galtzea, errenta-desberdinkeria, kanpoko zorra eta delinkuentzia. 26 adierazle ditu hiru bloketan banatuta: ekonomikoak, ingurumenekoak eta sozialak.

Ingurumen- eta gizarte-faktore horiek diru bihurtzeko zailtasunak daude, eta hori da, hain zuzen, indizeari egindako kritika nagusia. Hala ere, Estatu Batuetako estatu batzuetan aplikatzen da.

2. Dena den, dirudienez, Lew Daly-k hasi zuen 1950. urtean.

Antzeko ikuspegia, baina, ziurrenik, herritarrentzat ez hain intuitiboa, da *aurrezki garbiaren/aberastasun inklusiboaren indizea* —*Genuine Savings (Adjusted Net Savings)*—, Munduko Bankuarena. Bere asmoa da «ekonomian aurrezkiaren egiazko tasa» neurtzea, gizakiak egindako natur eta giza kapitalaren balio galera (eta inbertsioak) aintzat hartu ondoren.

Beste aukera bat litzateke **indize ez-monetario agregatuak** erabiltzea, besteak beste, honako hauek:

- *Giza garapenaren indizea* (GGI), seguru aski, adierazle-mota hauen artean ezagunena da. Bizi-itxaropena, batez besteko eskolatzeko-urteetan neurtuta, eta biztanleko diru-sarrera nazional gordinak konbinatzen ditu. Xede horrez, batez besteko ez-haztatuaz baliatzen da. Gutxieneko eta gehieneko balioek 0 eta 1 bitarteko balioak emango dituzte osagai bakoitzerako.³
- *Zoriontasun Nazional Gordinaren Indizea*, (GNH) *Butánena*. Bederatzi eremuren bitartez nahikotasuna kalkulatzeko balio atalasetara jotzen du. Sei eremutan atalasea betetzen bada, zoriontasuna lortu da.
- *Kanadako ongizatearen indizeak* (CIW) oinarritzeko urteko ehuneko aldaketaren batez bestekoa erabiltzen du hurrengo adierazle hauek abiapuntutzat hartuta: erkidegoaren bizitasuna, konpromiso demokratikoa, hezkuntza, ingurumena, biztanleria osasuntsuak, aisialdia eta kultura, bizi-mailak eta denboraren erabilera.
- *Aurrerapen Sozialaren Indizea* (SPI); ongizatea neurtzen du gizarte- eta ingurumen-faktoretan funtsatuta, faktore ekonomikoak alde batera utzita, eta hiru dimentsioei erreparatzen die: gizakiaren oinarritzeko beharrei, funtsezko ongizateari eta aurrerapen-aukerari.

Lehenengo bi indizeak ofizialak dira; bien bitartean, beste biek sorburu dute gizarte zibila. Guztiei funtsean kritika bera egiten zaie, hain zuzen, ez dagoela irizpide sendoa osagaietarako erabiltzen diren haztapienak defendatzeko. Argi dago haztapienak aldatuz gero, modu adierazgarrian aldatzen dela indizearen emaitza.

Bestelako ikuspuntua da ongizatearen indize subjektiboek eskaintzen dutena. Abiapuntutzat dute bitarteko ekonomikoek berez ez dutela ongizaterik ekartzen; giza ongizatearen «ekoizpenean» artekari

3. Interesgarria da *Generoarekin zerikusia duen Garapen Indizeari* (GeGI) buruzko aipamena, neurtzen baitu giza garapenen lorpenetan genero-arrakala, eta, horretarako, GGIn adierazle berak erabiltzen baititu.

hutsak dira. Ikuspegi horren arabera, adierazleak garatu dira, eta bere ongizateari buruz indibiduoaren neurri subjektiboa islatzen dute. Hona hemen ongizatearen indize subjektiboen adibide batzuk: Ongizatearen Kontu Nazionalak, *New Economics Foundation* erakundearenak, (norberaren ongizatea, gizarte-ongizatea eta lanean ongizatea neurtzen duten hainbat azpiadierazle, eta, besteak beste, honako sentimendu subjektibo hauek ebaluatzen dituztenak: autoestimua, konfiantza eta partaide izatea) edo Munduko zorientasunari buruzko txostena (*Gallup World Poll Cantril* eskalan oinarritutakoa, norberak zorientasun-maila ebaluatzeko galdera bakarrarekin).

Defendatzeko iradoki da faktoreen haztapena dagoeneko zorientasuna balioztatzean berez sartuta dagoela. Dena den, beste arazo batzuen artean, ziurrenik, ondasun erkide eta iraunkortasunaren antzeko alderdiak kanpoan geldituko dira.

Happy Planet Index (HPI) aipatutako azkeneko indizetik abiarazten da, baina bizi-itxaropenarekin (eta aurrekoen barneko desberdinkeraren indizearekin) osatzen du, faktore positibo gisa, eta aztarna ekologikoaz baliatzen da zatiketa egiteko. Modu horretan balizko gabezia batzuk zuzentzen ditu.

Izan daitekeen aukeratarako oharrak

Aurreko orrialdeetan egiaztatu ahal izan da BPGa ordezkatu behar dela, eta aukera asko daudela. Oro har, horretan guztiak ados agertzen dira. Hala ere, argi dago ordezkatzailer onena adostea zeregin konplexu eta zaila dela.

Hurrengo taula laburpen paregabea iruditzen zait zer behar dugun jakiteko:

Adierazlea hautatzeko lehentasunezko irizpideak
Analisi-gaitasuna
<ul style="list-style-type: none"> – Gardena izatea eta esparru teorikoan oinarritzea (bai teknikoki, bai zientifikoki). – Baliozkotasunari buruz nazioarteko adostasunean eta estandarretan oinarritzea. – Eredu ekonomiko, azterketa- eta informazio-sistemei lotzeko aukera. – Azpiko osagaietan banatzeko aukera. – Egiteko orduan ahalik eta objektiboena izatea.
Datuak neurgarriak izatea
<ul style="list-style-type: none"> – Erraz eskuratzea (edo arrazoizko kostu/irabazian). – Behar bezala dokumentatuta eta onetsitako kalitatearekin. – Datu-base homogeen eta koherenteetan eskuragarriak, adierazleen arteko elkarrekiko mendekotasunak ebaluatzeko. – Aldizka eguneratuta prozedura fidagarrietan.
arrantzi politikoa eta erabiltzaileentzako erabilgarria
<ul style="list-style-type: none"> – pEkonomia-, gizarte- eta ingurumen-baldintzak adierazten dituzten irudia ematea. – Siplea eta interpretatzeko erraza izatea, baina, gainera, denboran zehar joerak erakusteko gaitasunarekin. – Emaizta komunikatu ahal izatea eta politika bideratzeko norabidea jartzea. – Ingurumenean aldaketei eta horrekin zerikusia duten jardueri behar bezala erantzutea. – Zehar-ondoreak (adibidez, beste erkidego baten arabera iraunkortasuna) kontuan hartzea eta tokiko iraunkortasuna iraunkortasun globalaren hobekuntza gisa islatzea. – Unibertsalak izatea eta nazioartean alderatzeko oinarria ematea. – Nazionalak izatea edo eskualdeko ingurumen gaitan aplikatu ahal izatea, nazioan garrantzia badute. – Espazioan eskalagarriak izatea. – Datuak bildu ondoren denbora gutxian eskura jartzea. – Alderatzeko erreferentziarako atalasea edo balioa izatea, erabiltzaileek horri lotutako balioen garrantzia ebaluatze aldera.

Iturria: Schepelmann, Goossens eta Makipaa (eds.) (2009).

Laburbilduz, behar dugu neurri ulerterraza, estatistikoki bideragarria, herrialdeen artean alderagarria, denboran erraz jarraitzen dena eta arduradun politikoei nahiz herritarren eskakizunei gidalerro zuzena ematen diena.

Ez da halabeharrez moneta-unitateetan adierazi behar. Ildo horri eutsiz, adierazlearen balioa indize edo eskala gisa aipa daiteke, baita arriskua azaltzen duten mugekin ere. Dena delakoa, konplexutasuna baztertu behar da.

Desiragarria litzateke nazioarteko erakundeek, ziurrenik Nazio Batuek, derrigor bezala onestea, baina herrialde aberatsenetatik has gaitezke. Azken finean, egiaz horiek dira gehien kaltetzen dutenak ingurumena eta estatistikaren ikuspuntutik erraztasun handienak dituztenak.⁴ Hala eta guztiz ere, ikusitakoari jarraikiz, politika desberdinak hautatzen dituzten aukera nazional isolatuak daude (hala nola Bután edo Zeelanda Berria). Horregatik, ez da mespretxagarria Espainia ildo horretatik urratsak ematen hastea.

ELGA izan liteke aldaketaren buru, adibidez goian aipatu dugun *Better Life Initiative* izenekoetik abiatuta. Ikusi dugun bezala, ordea, indizeen haztapenek arazoa sortzen dute argi eta garbi.

Bere akats guztiekin, lehenengo aukera izan daiteke BPGa doitu nahi duten indizeetatik abiatzea. Eztabaida zabala eta tradizio luzea ditu atzetik. Izan ere, eztabaida politiko/instituzionalean errazago barneratuko litzateke, edo, gutxienez, eztabaida-oinarritzat hartu indize berri hobetura iristeko.

Bestelako hautabidetzat jo daiteke ongizatearen neurketari Kate Raworth-en «donut» izeneko filosofia aplikatzea. Horren arabera, gizakiaren beharrak eta planetaren mugak orekatu behar dira. Espazio desiragarria, zuzena eta iraunkorra *gizarte-zoruaren* eta planetako ingurumen-*sabaiaren* artean dago. Produkzio-jarduera guztietarako goiko muga da mundua mugatuta dela eta bere baliabideak ez direla ugaltzen oraingo kontrolik gabeko hazkuntza-erritmoaren tasa berdinekin. Bestalde, azpiko mugak gizarte-helburuak ditu, orokorrean, giza eskubideak, besteak beste, Garapen Iraunkorrerako Helburuak (GIH), betetzen direla bermatzeko.

Raworth-ek dioen bezala (2017, 46. or.), helburua da «*BPGaren hazkuntza bukaezinetik donutean orekan dagoen hazkuntzara aurrerapen ekonomikoaren irudia aldatzea*».

Ingurumen-sabaiaren semaforoak izan dezake abiapuntu aztarna ekologikoa. Kontzeptu onetsia da, eta mapa bat dugu oso argi mailakatzen duena gorri bizitik berdera (bitarteko tonuekin) gaiaren egoera herrialdez herrialde. Horri esker, uka liteke aurrerapena egokia dela esatea gure herrialdea maila gorrian dagoenean⁵. Agian, ofizialki onartuz gero, datuak azkarrago egituratuko lirateke.

Argi dago eremu honetan aurrerapausoak ohiz motelak direla eta neurri zuzentzaileek heldze-aldia behar dutela. Horregatik, indizeak neurtu beharko luke norabide egokia eta hobekuntza-maila. Horretarako hautabidea (osagarria edo ordezkatzaila) da CO₂-ren igorpenei erreparatzea. Indizea azkarra, erraza eta ulergarria da. Horrez gain, nazioartean konpromisoa hartuta dago. Edozein aukera osatugabea izan arren, gutxienez sabai bat izango genuke nahikoa garrantzitsua hazkuntza-politiken muga ebaluatzeko.

Gizarte-zorua neurtze aldera, agian, Gizarte Aurrerapenaren Indizea legoke hurbilen, kontzeptuaren ikuspegitik, lortu nahi denerako. Bere konplexutasunak, ordea, eztabaidagarri bihurtzake bere osagai zehatzak eta horien haztapena. Adibidez, harrigarria da ez sartzea pobrezia edo errentaren banaketa. Hobea litzateke indize errazagoa eta eta gorago azaldutako ezaugarriekin bat datorrena. Onargarria izan daiteke pobrezia erlatiboaren indizea, koherentea GIHen lehenengo helburuarekin eta horri atxikitako errenta-banaketaren osagaiarekin.

Halako hautaketa ere kritikagarria litzateke. Arriskua da epe laburreko neurri zuzentzaileak saritzea, besteak beste, pobrezia aurrerako subsidioak, epe luzerako neurrien aldean, hala nola, hezkuntzan eta bestelako zerbitzu publikoetan inbertitzea⁶. Horregatik, hobe AROPE tasara jotzea, European ezarrita baitago eta ofizialki eguneratutako datuak baititu. Indize absolutua eta bere bilakaera adierazle nahikoak dira gizarte-zorua arrazoiz gogobetetzen den zehazteko.

4. Are gehiago, onar daiteke herrialde pobreenak, Maslow-en piramidearen lehenengo mailan daudenez, BPGaren hazkuntzari erreparatzen jarraitzea, gose eta pobrezia zorrotzak errotoz atera arte.

5. Ingurumen Ministerioak 2008. urtean argitaratu zuen Espainian aztarna ekologikoari buruzko analisisa, baina, itxuraz, ez du jarraipenik izan.

6. Klase ertaina elefantearen kurbaren efektua izenekoan uzteko arrisku osagarriarekin (Piketty, 2019).

Ikuspegi honetan, onar daiteke ongizatea neurtzeko BPGa hainbat ukiturekin (edo GGI ala antzekoa), betiere bi semaforoan laguntzaz, adierazitako zorua eta sabaia errespetatuko direla ziurtatzeko.

Helburu atzeraezina da aurrerapenaren adierazle gisa eta politikek duten arrakasta modura BPGa ordezkatzeko (edo osatzea, iradokitakoaren arabera). Eta gizarteak zorrozki eskatzea muga ekologiko eta sozialak errespetatzeko. Bestela, politika publikoek jarraituko dituzte bilatzen helburuak norabide okerrean. ■

Erreferentziak

Testuan zehar indize gehienen azalpen-orrietarako estekak sartuz joan dira. «BPGtik harantz» gaiari buruzko eztabaida-literatura berria bukaezina da. Horregatik, adierazgarrienak diren batzuk bakarrik sartu dira.

Arias, F. (2006): «Desarrollo sostenible y sus indicadores». *Revista Sociedad y Economía*, 11. zk., uztail-abendua, 200-229 or., Valleko Unibertsitatea, Cali, Kolonbia.

Corlet Walker, C., eta Jackson, T. (2019): *Measuring Prosperity-Navigating the options*. CUSP. Working Paper 20. zk. Guildford: University of Surrey. www.cusp.ac.uk/publications. Online: www.cusp.ac.uk/publications.

Daly, H. E., y Cobb, J. B. (1989): «*For the Common Good: Redirecting the Economy Toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*». Beacon Press, Boston, MA.

Kubiszewski, I., Costanza, R., Franco, C., Lawn, P., Talberth, J., Jackson, T., eta Aylmer, C. (2013): «Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress». *Ecological Economics*. 93. zk. 57-68 or.

Kuznets, S. (1962): «Inventive Activity: Problems of Definition and Measurement», en *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*, 19-52 or., [National Bureau of Economic Research, Inc.](http://www.nber.org/papers/w001)

Nordhaus, W. eta Tobin, J. (1972): «Is growth obsolete?», in Nordhaus, W. and Tobin, J. (eds): *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 5: Economic Growth*, NBER: 1-80.

Piketty, T. (2019): *Capital e ideología*. Deusto Ediciones. Bartzelona.

Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Vermont: Chelsea Green Publishing

Samans, R., Blanke, J., Corrigan, G., eta Drzeniek, M. (2017): *The Inclusive Growth and Development Report*. World Economic Forum.

Schepelmann, P., Goossens, Y., eta Makipaa, A. (eds.) (2009): *Towards sustainable development: Alternatives to GDP for measuring progress*, Wuppertal Spezial, Wuppertal Institut für Klima, Umwelt und Energie, 42. zk., <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-2010050792>

Sconfienza, U. (2019): The post-sustainability trilemma, *Journal of Environmental Policy & Planning*. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2019.1673156>

Stiglitz, J., Sen, A., eta Fitoussi, J.P. (2010). *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up*, The New Press.

Andrés-Fernando Herrera Herrera eta Jorge Gutiérrez Goiria
Hegoa institutua (UPV/EHU)

Sarrera

2030eko Agendaren esparruak eta Garapen Iraunkorrerako Helburuek (GIH) planteatzen dute inoiz ez bezalako hedapena duten erronka global jakinetan aurrerapausoak neurtu eta ebaluatu behar direla.

Garapentzat jotzen dena neurtzearen ideia ez da berria. Ildo horri jarraikiz, biztanleko Barne Produktu Gordinak (BPGd) eta bere hazkuntzak eremu askotan pertsonen eta gizartearen bizi-kalitateari buruzko adierazle nagusiak izaten jarraitzen dute, eta politika publikoak gidatzeko erabiltzen dira. Joan den mendeko 90ko hamarkadaz gero, Giza Garapenaren Indizeak (GGIn), Garapenerako Nazio Batuetako Programak (GNBP/UNDP) bultzatutakoak, ikuspegia zabaldu du, eta diru-sarreraz gain, osasun eta hezkuntzarekin zerikusia duten alderdiak sartu ditu. Hainbat ikuspuntutik beste proposamen batzuk bidea irekitzen saiatu dira, baina, Giza Garapenaren Indizeak lortutakoaren aldean, oraingoz gehiengoak ez ditu onartu.

Helburu desiragarrietarantz aurrerapausoak neurtzearen saiakeran, maiz azaltzen dira Giza Garapen Iraunkorraren (GGIr) ideia eta, bide batez, giza garapena eta iraunkortasuna bateratzen dituzten indizeen proposamenak, hala nola planetako presioek doitutako Giza Garapenaren Indizea (PGGI) (UNDP, 2020) edo Garapen Iraunkorrerako Indizea (Hickel, 2020), txosten honetan sartutakoa. 2030eko Agendak berak, itxuraz, norabide horretan bultzatzen du, GNBPre (eta Giza Garapenaren) kezkak eta iraunkortasunaren eta Garapen Iraunkorraren (GI) arazoaren ondoriozkoak elkartzen baitira. Hala, Giza Garapen Iraunkorra (GGIr) erronka multzo horren laburpen ona litzateke, eta jomugako helburua markatuko luke.

Gaia, ordea, ez da hain samurra. Oso zabala eta konplexua den zerbait neurtzeak dituen zailtasunetatik haratago, Giza Garapen Iraunkorraren kontzeptu-esparrua oraindik eraikitzen nahiz eztabaidatzen ari

da, eta gehiago hurbiltzen da esparru bakarrean arazo sozioekonomiko eta ekologikoari aurre egiteko nahira.

Egiaz, Giza Garapen Iraunkorrean bi esparru elkartzen dira, eta oso egoera desberdinean daude. Batetik, Giza Garapena (GG), kontzeptuaren aldetik babes argia duena eta adierazle finkatuarekin (Giza Garapenaren Indizea). Bestetik, Garapen Iraunkorra (GI), interpretatu eta neurtzeari dagokionez, hainbat hamarkadatan eztabaidatu dena eta ikuspuntu gatazkatsua duena. Aurrekari horiekin, artikulua Giza Garapen Iraunkorraz hitz egiteko eta, ondorioz, halako indizea gauzatzeko zailtasunak arakutzen ditu.

Giza Garapena, neurketa eta mugak

Garapenari buruzko eztabaidetan, GGk ikuspegi sozioekonomikotik pertsonen arazoak izan zituen hizpide. Gunea aldatu zuen pertsonen ongizatea zehazteko hazkuntza ekonomikotik (diru-sarreraren eta kontsumoaren hazkuntza) bizi duina edo balioduna izateko pertsonak «egin dezaketenerantz» edo «izan daitekeenerantz», azken finean, gaitasunak, askatasunak eta funtzionamenduak hedatzerantz. Beste hitz batzuetan esanda, GGk garapenaren bitarteko eta helburuen artean ikuspuntua aldatzea proposatu zuen: hazkuntza dagoeneko ez zen garapen-prozesuen helburua, pertsonen gaitasunak eta funtzionamenduak hobetu eta zabaltzeko bitartekoa baizik eta azken hau zen, hain zuzen, prozesuen azken helburua.

GGren ikuspegitik, gizakiaren ongizateak zuzeneko harremana du pertsonen *gaitasunekin*, ez, ordea, hainbeste aberastasun materialarekin. Bizi duina izate aldera, pertsonak hainbat gaitasun behar dituzte, besteak beste, oinarritzko beharrak asetzeko (elikatu, hotzaz babestu, hezi, mugitu...) edo bestelako konplexuagoak lortzeko (hala nola eskubide politikoak erabiltzea edo aske adieraztea). Gaitasunak «izan edo egin» ahal izatearen potentzialtasunak dira; funtzionamenduak, berriz, pertsonak egiaz lortutako gaitasunak dira (hezita egotea, ondo elikatuta

egotea...). Gainera, bizitzeari begira, pertsonen baliozko funtzionamenduak eta gaitasunak hautatzeko, askatasuna ezinbestekoa zaie. Gaitasunen ikuspegia izan zen Amartya Sen-en ekarpen nagusietako bat (1989), hasieran Marta Nussbaum-en laguntzarekin, GG bultzatzeko.

GNBPk esparru teoriko eta kontzeptual hau GGren esparru aplikatu eta praktikoa kokatu zuen, 90ko hamarkadaren hasieran, Mahbub ul Haq ekonomialari pakistandarrak sustatzeari esker (1995). Harrezkero, GG honako modu honetan definitu zen: pertsonen gaitasunak edo aukerak zabaldu ala hedatzeko prozesua. Hala, analisiaren bihotzean jarri ziren, eta beren ongizateari eutsiz, alderdi askoko ikuspegia erantsi zen. Halaber, GNBPn lanak biztanleko BPGd-rekin borrokatzeko neurria (Giza Garapenaren Indizea) proposatzen funtsatu ziren. Neurketen esparruan, edozein ikuspegi teorikori gertatzen zaion bezala, GGren neurketak alderdi metodologiko eta tekniko bideragarriak hautatu behar izan zituen, hau da, zegoen informaziotik abiatuta, oinarrizko funtzionamenduak neurtu zituen analisi alderatuak egiteko. Ildo horri eutsiz, Giza Garapenaren Indizeak lorpenak neurtu zituen hezkuntzan, osasunean (jaiotzean bizi-itxaropenaren bidez) eta bestelako funtzionamendu nahiz gaitasunetan, eta *proxy* modura biztanleko diru-sarreraz baliatu zen.

GGk eta Giza Garapenaren Indizeak arrakasta handia izan zuten maila akademikoan eta eremu politikoan, mezua xumea zelako eta erabilera praktikoa zuelako. Alabaina, eztabaida zabala sortu zen indize sintetikoak garapen-prozesuen konplexutasuna jasotzeko gai izatearen, edo kontzeptutik neurritara pasatzean kanpoan oinarrizko alderdiak (hala nola desparekotasunak edo/eta generoari lotutakoak) gelditzearen inguruan, eta oraindik aktibo dirau. Halaber, zalantzan jarri da diru-sarrera (eta bere hazkuntza) hezkuntza eta osasunarekiko gaitasun osagarrietarako adierazle egokia den, ala taldekoen gaitetik banakako gaitasunak eta funtzionamenduak saritzen diren. Zalantzarik gabe, iraunkortasunaren arazoa funtsezko gabezia da planteamendu honetan, eta gaiari buruzko eztabaidak aldi berean bilakatuz joan ziren.

Garapen Iraunkorra eta bere neurketa, eztabaidatzen ari den ideia

Garapen Iraunkorrari buruzko planteamenduak arduratu dira natur baliabideen erabilera eta arazo ekologiko larria garapenari buruzko eztabaidetan sartzeaz, eta eztabaidaren muinean belaunaldien arteko zuzentasunaren gaia jarri dute.

Hala ere, ideia orokorretatik haratago, GI oraindik irekita dago zenbait interpretazio egitera. Iraunkortasunerako deia, orokorrean, erretorika huts bihurtu da, eta foro guztietan (nazioarteko erakundeak, gobernuak, maila akademikoa, transnazional handiak...) sustatzen da, sakoneko ideiak nahiko desberdinak izan arren.

Bakarrak izan gabe, gutxienez bi ikuspegi bereiz ditzakegu: Iraunkortasun Ahula eta Iraunkortasun Sendoa.

Iraunkortasun Ahularen ikuspegiaren arabera, ekonomia sistema itxi eta autoeutsia da, non eragileak (familiak, enpresak, estatua) nagusiki diru-fluxuen bitartez erlazionatzen diren (errentaren fluxu zirkularra). Hala, natur baliabideak diruaz neurtu daitezke eta kapital bihurtu ere bai; ingurumen-arazoak, berriz, sistemaren kanpo-efektuak dira. Hemen GIren interpretazioari jarraikiz, ondasun eta zerbitzuak ekoizteko prozesu ekonomikoa mantendu eta hedatu behar da, modu eutsian pertsonen kontsumo-beharrak asetze aldera.

Testuinguru honetan GI lortzen da kapital-stock guztia konstante edo goraka mantenduta. Izan ere, horrekin jakingo dugu etorkizuneko belaunaldientzat ongizatea sortzeko gaitasun globala. Kapital-stockaren barruan natur baliabideak (kapital naturala) sartzen dira, baina baita finantzarioak, giza kapitala (pertsonen prestakuntzarekin zerikusia duena) edo kapital fisikoa (eraikinak, makineria...) ere. Natur baliabideak (berriztagarriak eta ez-berriztagarriak) mugarik gabe erabil daitezke kapital-stock guztia mantentzen bada kapital-mota desberdinen artean ordezkagarritasun perfektuaren ustezkopean. Hala, natur kapitalari ez zaizkio ezaugarri bereziak atxikitzen, eta teknologiarekiko konfiantza handia da.

Ikuspegi honen barruan GIren neurri bat da Aurrezki Garbi Doitua edo Egiatzko Aurrezkoa, Munduko Bankuak proposatutakoa. Bere kritikak ditu natur kapitala diru bihurtzeko aplikatzen diren prozedurengatik eta erabilitako aldagaiengatik. Adierazle honek kapital-stock guztian, natur

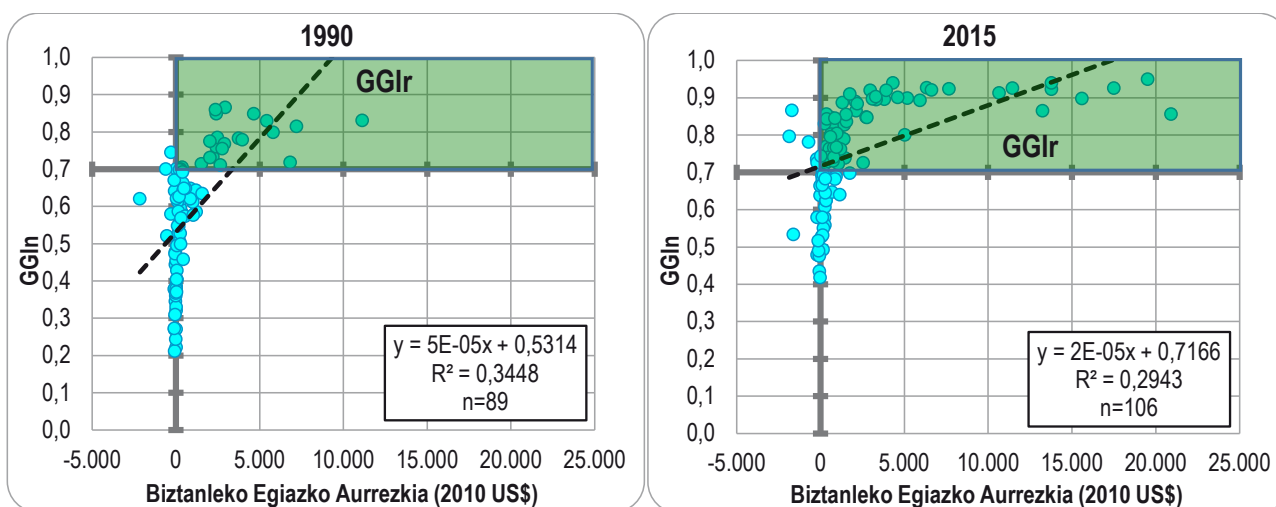
kapitalean barne, aldaketak eta balio-galera neurtzen ditu. Aurrezkoa positiboa bada, stocka gehitzen da, eta, ondorioz, egoera iraunkorra da, etorkizuneko belaunaldietako pertsonak kontsumo-aukera gehiago izango baitituzte; bien bitartean, aurrezkoa negatiboa izanez gero, stocka gutxitzen da, kontsumo-aukerak jaisten dira, eta ikuspegi honetan iraunkortasunik eza sortutako da.

Ikuspuntu hau abiapuntutzat hartuta, Giza Garapen Iraunkorraren arabera, pertsonaren gaitasunak gehi daitezke, baldin eta kapital-stock guztiak gora egiten badu edo, gutxienez, denboran konstante mantentzen bada (Egiazko aurrezkoa ≥ 0), etorkizuneko belaunaldietako pertsonak beren gaitasunak hedatze aldera. 1. irudian ikusten den bezala, 1990. eta 2015. urteetan herrialdeek dituzten bi aldagaiak ageri dira. Gero eta herrialde gehiagok dituzte aldi berean GGren maila altuak (Giza Garapenaren Indizea $\geq 0,7$) eta biztanleko Egiazko Aurrezkiaren maila positiboak. Giza Garapen Iraunkorraren laukian, orokorrean, diru-sarrera altuak dituzten herrialdeak daude. Horrenbestez, Iraunkortasun Ahularen ikuspuntutik GG eta GI bateragarriak dira, baina ez da halabarrez natur kapitala babestea.

Iraunkortasunaren interpretazio horretatik, besteak beste, hazkuntza berdea edo hazkuntza iraunkorra izeneko kontzeptuak sortu dira. Euren ideia da hazkuntza etengabe eta mugagabea, natur kapitala agortzarekin bateragarria, betiere bestelako kapital-motekin orekatzen bada. Ikuspuntu hori orientazio politikoko dokumentu aipagarrietan azaltzen da, hala nola Europako Batzordean pil-pilean eztabaidatzen ari den Europako Itun Berdean. Horren arabera, hazkuntza berdea/iraunkorra eskualdean ekonomiaren eta ekologiaren trantsizio-estrategiarako mekanismoa da. GNBPrent txostenean (2020), ordea, aukera irekia uzten da harremana arakatzeko Giza Garapenaren Indizearen eta aberastasun integralean, batzuetan inklusiboa edo osoa deritzanean (IBUP eta Munduko Bankua), dauden aldaketen artean. Nolanahi ere, kontzeptu horiek harreman estua dute guztizko kapital-stockarekin eta Egiazko Aurrezkiarekin.

Ikuspegi horri alderatuz, Iraunkortasun Sendoa beste modu batean planteatzen da. Ikuspuntu integraletik, ekonomia natura edo sistema ekologikoaren azpisistematzat jotzen da. Materialki itxita dago, baina, aldi berean, irekita eguzkiaren energia sartzeko. Hala, sistema ekologikoa finitua da, muga fisiko eta ekologikoa ditu, termodinamikako legeek zein ekosistemetako legeek gobernatzen dute, eta ekonomian ere eragiten dute.

1. irudia. Giza Garapenaren Indize eta Biztanleko Egiazko Aurrezkiaren arteko harremana (2010eko dolar konstanteak, US\$): 1990 eta 2015

Iturria: Herrera (2019) GNBPrent eta Munduko Bankuaren datu-basearen datuetan oinarrituta.

Sistema ekonomiko eta ekologikoaren arteko harremana materia eta energiaren fluxuen (metabolismo sozioekonomikoa) eta ekosistema-zerbitzuen bitartez ematen da. Fluxu eta zerbitzuei esker, ekoizpen- eta kontsumo-prozesu sozioekonomikoak egiten dira, gizakien eta gizakiak ez direnen bizia mantentzeaz gain. Sistema ekologikoa, natur kapitala den heinean, ezaugarri bereziak ditu gainerako kapital-moten aldean. Beraz, oro har, bizia mantentzeko, natur kapital kritikoa maila jakin bati eutsi behar zaio.

Ikuspegi horretatik abiatuta, planetak zama hartzeko duen gaitasunari erreparatu, GIren interpretazioan metabolismo sozioekonomikoaren tamaina (eskala) da kontua, hau da, gizakiak behar dituen material, energia eta ekosistema-zerbitzuek -gure elikagai, jantzi, artefaktu eta mota guztietako azpiegituratan daudenek-, baita sortzen ditugun hondakinek eta igorpenek ere, naturaren mugak ez dituzte gainditu behar. Bestela, oreka biofisikoak eta ekologikoak puska daitezke, eta iraunkortasun-arazo garrantzitsuak sortuko dira. Hemen kapital-mota desberdinen arteko ordezkagarritasun perfektuaren ustezkoa ez da aplikatzen; horien arteko osagarritasunaren printzipioari erreparatzen zaio.

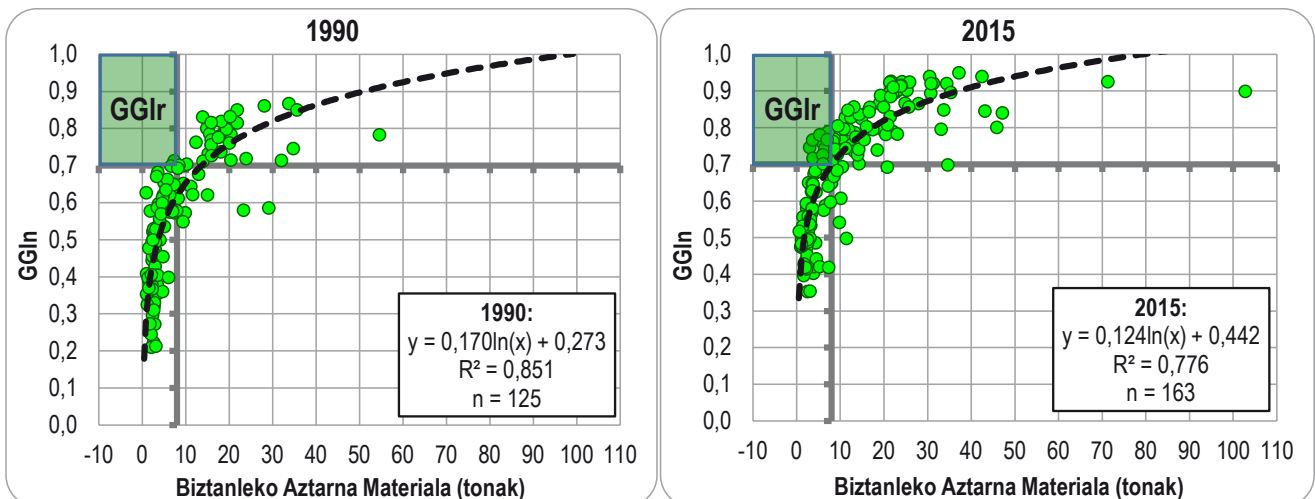
Giza Garapen Iraunkorra ikuspegi horretatik interpretatu gero, pertsonen gaitasunak eta askatasunak zabaltzeko edo hedatzeko prozesuak garatu ahalko dira, baldin eta eske material, energetiko eta ekosistemarenak muga biofisiko eta ekologikoen barruan mantentzen badira. Egun gertatzen ari den moduan, muga horiek gaindituz gero, ordea,

iraunkortasunik ezaren egoerak sortuko dira ikuspegi sendo batetik, eta hurrengo belaunaldien gaitasunak eta askatasunak hedatzeko, arriskuan jarriko da natur kapital kritikoa eta bere ekosistema-funtzioak babestea.

Azkeneko urteetan aurrerapen adierazgarriak egin dira gizartearen metabolismo sozioekonomikoa neurtzeko, eta, besteak beste, Azterna Materiala proposatu da adierazle gisa. Herrialde baten barruan nazioko ondasun eta zerbitzuen azken eskea asetzeko, adierazle horrek nazioan eta atzerrian zenbat material (biomasa, erregai fosilak, metalezko mineralak eta metalezkoak ez direnak) atera daitezkeen neurtzen du, hau da, materialen inportazioak zein esportazioak kontuan hartzen ditu.

Literatura espezializatuan biztanleko Azterna Materialaren *gehieneko maila iraunkorra* 3 eta 8 tonen tartean zenbatetsi dira. 8 tona (tarteko mugarik arinena) gehieneko maila iraunkorra dela onartuta, materialen kontsumo handiagoek iraunkortasunik eza ekarriko lukete. Hori dela bide, 2. irudian herrialdeetan 1990. eta 2015. urteetan Giza Garapenaren Indizea eta biztanleko Azterna Materialaren arteko harremana antzeman daiteke. Argi dago GGren mailak baxuak direnean (Giza Garapenaren Indizea < 0,7), orokorrean, gaitasunen hedapenak 8 tonako mugaren barruan zabaltzen direla; alabaina, GGren mailak altuak diren neurrian, GIrekin (ikuspegi sendotik) gatazka sortzen da, gaitasunak mantendu edo zabaltzeko materialen eskeek 8 tona gainditzen baitituzte, eta, ondorioz, prozesuek iraunkortasunik eza dute.

2. irudia. Giza Garapenaren Indizea eta biztanleko Azterna Materialaren arteko harremana: 1990 eta 2015

Iturria: Herrera (2019) GNBP eta UNEPren datu-basearen datuen oinarrituta.

Modu horretan, Iraunkortasun Sendoaren ikuspegitik, diru-sarrera altuak dituzten herrialdeek (Giza Garapen Iraunkorraren laukian kokatzen zirenak Iraunkortasun Ahularen ikuspegitik) iraunkortasunik eza handia dute, alegia; horrez gain, joeraren arabera, gainerako herrialdeak GG altuaren laukirantz doaz, beraz, iraunkortasun gabeziarantz ere bai. Laburbilduz, Giza Garapen Iraunkorraren lauki desiragarriarantz iragan nahi bada, herrialde horien eske material eta energetikoa, baita ekosistemen eskeak ere zorrozki murriztu behar dira; bien bitartean, GG ertaina eta baxua duten herrialdeetan gaitasunen zabaltzea indartu behar da, betiere muga biofisikoak errespetatzen badira.

Giza Garapen Iraunkorraren neurketa eta izan dezakeen erabilera: zenbait ondorio

Ikusi dugun bezala, Giza Garapen Iraunkorraren ideia oraindik nahia da argi eta garbi definitu eta partekatutako esparru teorikoa baino gehiago. Ildo horri jarraikiz, Garapen Iraunkorrek eskatzen duenaren ideia komuna ez denez, zaila da Giza Garapen Iraunkorraren Indizean pentsatzea. Funtsezko zailtasun honetatik haratago, planteatu beharko litzateke halako indizea erabilgarria izan daitekeen.

Lehenik eta behin, edozein neurketa-saiakera adierazleen panel zabalarekin osatu behar da. Nazioartean partekatzen den Garapen Iraunkorrerako Helburuen esparruak, adibidez, 17 helburu eta 169 xede ditu. Hori guztia adierazle bakarrera murriztea ez da oso errealista, adierazle konposatuak ez baitira hain zehatzak eta errealitatearen ikuspegi lausotuagoak ematen baitituzte. Abiapuntu horretatik, hobe da adierazleen panel zabalagoekin lan egitea, nahiz eta ondoren analisiak lan gehiago eskatu.

Dena den, helburua bada Giza Garapenaren Indize finkatuari iraunkortasunaren ikuspegia eranstea, Iraunkortasun Sendoaren kontzeptuari lotu beharko litzaioke, eta modu erabakigarrian onartu beharko litzateke ingurumen-erronkaren magnitudea. Hala, eztabaida desberdinetako ikuspegi anibalenteak gainditu beharko lirateke, hala nola Europako Itun Berdearena edo GNBP zein Munduko Bankuko

hainbat dokumentu zein orientazioarena. Aurrekoaren harira, Giza Garapen Iraunkorraren Indizea trantsizio ekonomiko eta ekologikoari lotutako planteamenduen esparruan erabilgarria izan daiteke, tradizioz garatutzat jotzen diren herrialdeak ez bailirateke ondo aterako. Ohartarazpen honek honako ideian sakon dezake: herrialde guztiek beren ekoizpen- eta kontsumo-ereduak aldatu eta doitu behar dituztela, naturak ezartzen dituen mugak aintzat hartuta.

Nolanahi ere, galdetu beharra dago, Giza Garapenaren Indizea iraunkortasunari doitu ikuskatzeko aukera planteatu ostean, giza eskubideen, generoaren edo bestelakoen osagaiak laburpen-adierazle batean sartu behar diren edo, esan den bezala, aldagaiak jasotzen dituzten adierazleen panelak aukeratu behar diren. Are gehiago, planteaz dezakegu zentzurik duen nazioko ikuspegiarekin garapenaren esparruan (zenbait ñabardurarekin) sakontzea, edo hobe litzatekeen dagoeneko ikuspegi eta kontzeptu berrietara pasatzea, oraindik eztabaidan egon arren, hala nola justizia globala, bizikidetzaren globala ala iraunkortasuna alderdi askoko ikuspuntutik. Hala, definitzeko eta neurtzeko aukerak aztertu beharko lirateke, gero, elkarlaneko ikuspuntu zabaletik bultzatzeko. ■

Bibliografia-erreferentziak

- Herrera, A. F. (2019): *Encuentros y desencuentros entre el Desarrollo Humano y el Desarrollo Sostenible. Un análisis teórico y empírico del Desarrollo Humano Sostenible* (doktorego-tesia), Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, UPV/EHU (<https://addi.ehu.es/handle/10810/43991>).
- Hickel, J. (2020): «The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene», *Ecological Economics*, 167 liburukia, 106331.
- Sen, A. (1989): «Development as capabilities expansion», *Journal of Development Planning*, 19. liburukia: 41-58.
- Ul Haq, M. (1995): *Reflections on Human Development*, New York: Oxford University Press.
- UNDP (2020): *Human Development Report 2020. The next frontier Human development and the Anthropocene*, New York: UNDP.

GARAPEN IRAUNKORRAREN INDIZEA: NOLA NEURTU GIZA GARAPENAREN EFIZIENTZIA EKOLOGIKOA ANTROPOZENOAN¹

Jason Hicckel

London School of Economics eta Universidad de Londres

1. Sarrera

Joan den mendeko 90ko hamarkadan Giza Garapenaren Indizea (GGI) sartu zenean, urrats garrantzitsua eman zen aurrerapena modu egokiagoan neurtzeko, BPGd-ren hazkuntzari hainbeste erreparatu ordez, helburu sozialak aintzat hartzen baitzituen. Dena den, GGiren mugak argi eta garbi nabarmendu dira XXI. mendean, gero eta handiagoa delako klimaren aldaketari eta kolapso ekologikoari lotutako krisia. GGik ez du ekologia kontuan hartzen, eta oraindik arreta handia jartzen dio diru-sarreraren maila altuei. Hala, errenta eta eragin ekologikoaren arteko erlazioa estua denez, iraunkortasunaren printzipioak urratzen ditu. GGirik handiena duten herrialdeek biztanleko ekarpen

handiena egiten diete klimaren aldaketari eta ekologia andeatzeko bestelako moduei. Ildo horri eutsiz, GGik sustatutako garapen-ereduaren arabera, enpirikoki bateraezina da egonkortasun ekologikoarekin eta ezin daiteke orokortu.

Artikulu honetan proposatzen dut indize alternatiboa, arazo horiek zuzentzen dituen alegia: Garapen Iraunkorraren Indizea (GII). GIIk GGiren oinarritzko formula mantentzen du, baina biztanleko errentan nahikotasun-atalasea zehazten du, eta eragin ekologikoan funtsezkoak diren bi adierazleren artean banatzen du: CO₂-ren igorpenak eta aztarna materiala. Nolanahi ere, bi horiek biztanleko kontsumoaren arabera kalkulatu daude, eta planetaren mugekiko

1. taula. Giza Garapenaren Indizeko lehenengo 10 herrialdeak (2015)^a

GGIren sailkapena	Herrialdea	GGI	DSNGd EAPn (2011 \$/bizt.)	Bizi-itzaropena (urteak)	Aztarna materiala (t/bizt.)	CO ₂ -ren igorpenak (t/bizt.)
1	Norvegia	0,948	67.028	82,0	37,71	14,38
2	Suitza	0,942	58,28	83,1	31,73	11,83
3	Australia	0,936	43.138	82,7	42,70	19,08
4	Alemania	0,933	44.766	80,8	22,31	10,02
5	Suedia	0,929	46,38	82,3	31,72	8,97
6	Irlanda	0,929	48.551	81,3	21,08	9,91
7	Singapur	0,929	78.742	82,8	74,19	28,78
8	Islandia	0,927	42.425	82,6	33,94	12,97
9	Herbehereak	0,926	46.239	81,7	26,73	11,41
10	Danimarka	0,926	47	80,6	24,27	10,39
Lehenengo 10en batez bestekoa			52.255	82,0	34,64	13,77
Gehiegizkoa (mugaren multiploa)					5,09	7,91

^a Aztarna materialaren datuak materialflows.net webgunetik lortu dira eta CO₂-ren igorpenenak Eora MRIOren datu-basetik.

1. Txosten honetarako lanaren egileak baimendutako bertsioa: «The sustainable development index: measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene» *Ecological Economics*, Volume 167, January 2020. AEIOU Traductores enpresako Rafael Torresek itzulita.

adierazten dira. GII iraunkortasun-adierazle sendoa da, zeinek neurtzen duen nazioen efizientzia ekologikoa giza garapena lortzeko.

2. GGI eta diru-sarreraren arazoa

GGIk arazo bat du, hain zuzen, emaitzarik onenak dituzten herrialdeak, aldi berean, eragin ekologikoaren maila altu eta jasangaitzengatik nabarmentzen direla. 1. taulan ikus daiteke lehenengo hamar herrialdeen sailkapena, CO₂-ren igorpenekin eta aztarna materialarekin batera. Erreferentziatzat jotzeko, planetaren mugen barruan erabilera materiala eta igorpen onargarriak 2015eko munduko biztanleen artean banatzen baditugu, CO₂-ren igorpenen maila iraunkorra pertsonako 1,74 tonakoa da eta aztarna material iraunkorra gutxi gorabehera 6,8 tonakoa. Taularen azkeneko ilarari erreparatu, ikusiko dugu noraino hamar lehenengo herrialde horien igorpenek eta erabilera materialak muga horiek gainditzen dituzten.

Hemen bi arazo kontuan hartu behar dira. Lehenik eta behin, biztanleko igorpen eta erabilera materialaren indizeez hitz egiten badugu, GGIk saritzen die klimaren aldaketan eta ekologia andeatzeko bestelako moduetan laguntzen dutenei (hala nola EEBB, Australia edo Alemania). Hala, sustatzen duen garapeneredua enpirikoki bateraezina da ekologiarekin. GGIIn puntu «asko» dituzten herrialdeetan batez besteko aztarna materiala biztanleko 26 tonakoa da (muga iraunkorra baino lau aldiz gehiago), eta, aldi berean, CO₂-ren batez besteko igorpenak biztanleko 11 tonara iristen dira (muga baino sei aldiz gehiago). Ekologiaren ikuspegitik ez da bideraezina herrialde guztiek maila hori kontsumitzea. Beste hitz batzuetan esanda, GGIn arabera neurtutako garapena lortzeko (NBEk eta hitzez hitz nazioarteko garapen-agentzia guztiek sustatzen duten helburua), mundua kolapso ekologikora arte «garatu» beharko litzateke. Hori ez da XXI. menderako baliozko ikuspegia.

Bigarren arazoak zerikusia du lehenengoarekin. Jakitun gara hegoalde globaleko herrialdeek neurritz kanpo jasaten dituztela klima aldatzeak eta ekologia andeatzeak ekonomia eta giza garapenari dakarzkioten eragin negatiboak. Horrenbestez, GGIk kontraesan bat adierazten du: errenta altuak dituzten herrialdeetan garapen-maila altuak mantentzeak herri pobreenen garapena mugatu eta, are gehiago, alderantzikatzen

duela. Kontraesan hori onartezina da unibertsa izan nahi duen garapen-adierazle batentzat.

3. GGIn diru-sarrerei buruzko indizea birformulatzea

Diru-sarreraren eta eragin ekologikoaren arteko lotura estua da diru-sarreraren adierazlea (Diru Sarrera Nazional Gordina, DSNGd) ekoizpen eta truke ekonomikoen neurria delako eta berez materialak erabiltzeari eta (erregai fosiletan oinarritutako energia sistemari) igorpenei lotzen baitzaie.

Arazoa konpontzeko modua litzateke GGItik diru-sarreraren osagaia kentzea. Alabaina, egia da ere diru-sarrerek modu adierazgarrian lagun diezaioketela giza garapenari hezkuntzak eta bizi-itxaropenak antzeman ezin dezaketen moduetan; adibidez, hautapen, ekonomia-agentzia, ahalduntze edo segurtasunaren bidez. Izan ere, hori zuten buruan GGIn diseinatzaileek diru-sarrerak funtsezko osagaitzat aukeratzea erabaki zutenean. Horregatik, GGItik diru-sarreraren indizea erabat deuseztatu ordez, proposatzen dut nahikotasunaren atalasearekin aldatzea.

Xede horrez, aintzat hartu beharko lirateke hainbat gogoeta. 2015. urtean GGIn datu-multzoaren arabera, herrialde batzuek oso maila altuak dituzte bizi-itxaropenaren indizean (0,8 edo gehiago) biztanleko 3.300 \$-ekin besterik gabe (edo 0,9 bakarrik 11.000 \$-ekin), eta hezkuntza indizean bakarrik biztanleko 8.700 \$-ekin; bien bitartean, beren eragin ekologikoa maila iraunkorretan mantentzen dute. O'Neill et al-en (2018) adierazle sozialen eta ekologikoen datu-baseari jarraikiz, zenbait herrialdek garapen iraunkorraren maila harrigarriak lortzen dituzte biztanleko 10.000 eta 14.000 \$ arteko diru-sarrerekin. Azkenik, badakigu DSNGd-k maila horiek gainditzen dituztenean ondorio sozial eta ekologiko garbi negatiboak sortzen hasten dela.

Buruan kopuru-tarte hori izanda, diru-sarreraren indizeari dagokion eskalan gehieneko balioz jo dezakegu biztanleko 20.000 \$ (EAP). Modu horretan, nahikotasunaren atalasea sartuko genuke, eta hortik aurrera sozialki ez litzateke beharrezkoa izango diru-sarrera osagarria. Funtzio horrek kurba bat sortzen du eta 0,8 zeharkatzen du 7.000 \$ inguruko diru-sarreraren indizean, 0,9 12.000 \$ ingurukoan eta 0,95 gutxi gorabehera 15.000 \$-ekoan. Nolanahi ere, mugari horiek lor daitezke gehiegizko eragin

ekologikorik gabe. Nahikotasunaren atalaseak diru-sarreraren indizea bestelako giza garapenaren indizeetara egokitzen du, diru-sarreraren eta emaitza sozialen arteko erlazioari buruz dakigunarekin bat etorriz, eta, aldi berean, bermatzen du herrialdeek ekologiaren ikuspegitik suntsigarriak diren hazkuntza ekonomikoaren mailalara ez iristea puntuazio ona lortzeko. Garrantzitsua da aipatzea, noski, herrialdeei ez zaiela zigortzen 20.000 \$ gaintzeagatik; edozelan ere, maila hori gaintitzen duten errentek ez dute herrialdearen puntuazioa gehituko, ezta sailkapena hobetuko ere.

4. Garapen Iraunkorraren Indizea

Garapen Iraunkorraren Indizeak, guk proposatutakoak, bost adierazle ditu: hezkuntza, bizi-itxaropena, diru-sarrerak, CO₂-ren igorpenak eta aztarna materiala. GII bi zifren arteko zatidura da:

(1) «Garapen-indizea», hurrengo moduan kalkulaturakoa: hezkuntza-indize, bizi-itxaropenaren indize eta diru-sarreraren indize aldatuaren batez besteko geometrikoa; eta (2) «eragin ekologikoaren indizea» ondorengo modu honetan kalkulaturakoa: biztanleko planetaren mugekiko CO₂-ren igorpenen eta aztarna materialaren gehiegizko batez bestekoa, eskala esponentzial naturalean indexatuta. Formula hala adieraz daiteke:

$$GII = \frac{\text{Garapen indizea}}{\text{Eragin ekologikoaren indizea}}$$

$$\text{Garapen indizea} = \sqrt[3]{\text{Hezkuntza} * \text{BizitxInd} * \text{DiruSarInd}}$$

Hezkuntza-indizea GGIn berdina da.

Bizi-itxaropenaren indizea GGIn berdina da.

$$\text{Diru sarreren indizea} = \frac{\ln(\text{INBpc}) - \ln(100)}{\ln(20.000) - \ln(100)}$$

BBG > 4 bada, EZA = GGG - 2 da

$$BBG = \sqrt[2]{\left(\frac{HM}{\text{limite}} \geq 1\right) * \left(\frac{CO_2}{\text{limite}} \geq 1\right)}$$

Batez besteko gaintzea (BBG) ondorengo modu honetan kalkulaturakoa da: aztarna materialaren eta igorpenen balioak beren biztanleko planeta-mugekin zatituko dira. Nolanahi ere, horiek urtez urte aldatzen dira, biztanle-kopuruaren arabera. Helburua da

zenbatzea mugak zenbateraino gaintzen diren edo mugaraino dagoen distantzia gaintzen ez direnean.

Horrek unitateak estandar bihurtzen ditu. Edozein zatiduraren emaitza 1 baino txikiagoa bada (mugaren azpitik kokatzen da), 1 izango da. Ondoren, emaitzen batez bestekoa aterako da batez besteko geometrikoaren bidez. Hala, ziurtatuko dugu herrialde batek muga bat gaintuz gero, beste batean puntu gutxi izanda orekatzea. Edozein muga gaintuz gero, batez besteko gaintzea 1etik gora kokatuko da.

Eragin ekologikoaren indizean, BBG eskala natural esponentzialean indexatuko da. Planetaren mugei dagokienez, zehazki definitzeko orduan zalantzak daudenez, gaintze-maila txikietarako malgutasuna ematen dute. 1 eransteak bermatzen du gutxieneko emaitza 1 izatea (mugak gaintzen ez direnean). Beraz, ez da kaltetzen mugak gaintzen ez dituzten herrialdeen garapen-indizea. Planetaren muga lau aldiz gaintzen denean, eragin ekologikoaren indizea 2 da, eta garapen-indizea erdia murrizten da. Ondoren funtzio lineala aplikatzen da. Metodo honek bermatzen du GII iraunkortasun-adierazle sendoa izatea. Herrialdeek ezin dituzte erabili eragin ekologikoaren maila baxuak giza garapen okerra orekatzeko. Giza garapena behar bezalakoa bada, ezin daiteke orekatu eragin ekologiko altua.

2015. urtean 163 herrialde daude GIIko bost puntuazio metrikoetarako datuekin. 2. taulan GII onena duten hamar ageri dira. 3. taulan, berriz, ikus daitezke rankingeko zenbait herrialde alderatzeko. Gehiegizkoa kalkulaturik gero, biztanleko eta urteko mugak honako hauek dira: 6,8 tona aztarna materialerako (Bringezu et al., 2015) eta 1,74 tona CO₂-ren igorpenetarako (IPCC, 2018). Kuba, Costa Rica, Sri Lanka eta Albaniak dituzte emaitzarik onenak, eta eragin ekologiko txikiarekin zeregin sozialen maila altuetara iristen dira. Aztarna material eta CO₂-ren igorpenei dagokienez, lehenengo 10 herrialdeen gehiegizko maila GGIn baino askoz txikiagoa da (alderatu 1. taularekin). GGIn nagusi diren herrialdeak (Norvegia, etab.) GIIren azpiko aldean gelditzen dira, eragin ekologiko altuak arrastatuta. GIIren azpiko zonan oso herrialde pobreak (esaterako Niger) ageri dira, eragin ekologiko altua duten herrialdeekin batera (hala nola Qatar).

Noski, GIIren sailkapenari erreparaturik, egiaz ez dago herrialde arrakastatsurik garapen iraunkorraren barruan, eta 0,9 puntutik gora dituzte. Ez da herrialderik ikusi giza garapenaren puntuazio onarekin

2 taula. Garapen Iraunkorraren Indizeko lehenengo 10 herrialdeak (2015)^a

GIIren sailkapena	Herrialdea	GII	Bizi-itxaropena (urteak)	Hezkuntza-indizea	Biztanleko DSNGd (EAP)	Azarna materiala (t/bizt.)	CO ₂ -ren igorpenak (t/bizt.)
1	Cuba	0,859	79,6	0,768	21	8,04	3,42
2	Costa Rica	0,830	79,6	0,713	14.086	8,08	2,66
3	Sri Lanka	0,825	75,1	0,751	10.791	3,88	1,03
4	Albania	0,811	78,2	0,733	11.083	10,92	2,32
5	Panamá	0,808	77,8	0,681	18.167	7,85	3,77
6	Argelia	0,805	75,9	0,662	13.338	3,03	1,96
7	Georgia	0,801	73,1	0,831	8.766	9,12	3,07
8	Armenia	0,800	74,4	0,746	8.517	7,63	1,99
9	Azerbaiyán	0,798	71,9	0,709	16.334	5,91	3,24
10	Perú	0,788	74,7	0,686	11,42	9,38	2,14
Lehenengo 10en batez bestekoa			76,03	0,728	13,35	7,38	2,56
Gehiegizkoa (mugaren multiploa)						1,09	1,47

^a Bizi-itxaropen eta hezkuntzaren indizea eta DSNGd 2015eko GGIrako GNBPrek datuetatik atera dira. Azarna materialaren datuak materialflows.net webgunetik lortu dira eta CO₂-ren igorpenenak Eora MRIOrenak dira.

3 taula. Garapen Iraunkorraren Indizearen barruan hautatutako herrialdeak (2015)

GIIren sailkapena	Herrialdea	GII	Esperanza de vida (años)	Índice de educación	INB per cápita (PPA)	Huella material (t/cap.)	Emisiones de CO ₂ (t/cap.)
16	Jordania	0,775	74,2	0,706	8.392	6,78	2,99
27	Belize	0,745	70,2	0,704	7.666	7,95	2,84
55	India	0,675	68,3	0,542	5.691	4,46	1,68
95	Frantzia	0,549	82,4	0,840	38.367	21,20	7,47
100	Txina	0,532	76,1	0,641	13.519	20,01	6,68
131	Erresuma Batua	0,399	81,4	0,911	38.146	22,57	10,08
136	Níger	0,374	59,7	0,208	889	3,27	0,55
152	Catar	0,251	78,0	0,698	117.896	13,35	25,91
157	Norvegia	0,200	82,0	0,908	67.028	37,71	14,38
159	EE BB	0,184	79,2	0,900	53.741	32,36	18,35

(adibidez, Suitza bezalako herrialdean duen bizi-itxaropen eta hezkuntzarekin), eta, aldi berean, muga ekologikoen barruan edo horietatik hurbil dagoenik. GGIIn 20 herrialdek baino gehiagok 0,9 puntutik gora dituzte. Horren aldean, GIIn sailkapenari jarraikiz, herrialde guztiak oraindik «garatzen» ari dira: giza garapenean mailarik altuenak dituzten herrialdeek modu adierazgarrian murriztu behar dute beren eragin ekologikoa; eragin ekologiko txikiena duten herrialdeek, ordea, oraindik adierazle sozialak hobetu behar dituzte.

5. Ondorioa eta eztabaida

Duela denbora asko nabarmenak dira giza garapenaren indizeari buruzko muga ekologikoak. Ikastunek 20 urte baino gehiago daramatzate GGI aldatu nahian muga horiek gainditzeko. GIIn CO₂-ren igorpenak eta aztarna materiala zuzentzen ditu (biztanleko kontsumo modura adierazita), diru-sarreretan nahikotasunaren atalasea zehazten du eta giza garapena eragin ekologikoarekin zatitzen du. Beraz, indize alternatibo indartsua da, bai ekologiarako, baita gizarte-zientzietarako ere, eta, gainera, iraunkortasun sendoaren printzipioak defendatzen ditu.

Halaber, GIIn ekarpen garrantzitsua egiten dio garapenaren teoriari, garapen-hierarkia nagusiak hutsaltzen baititu. Arturo Escobarrek (2011) bere egunean azaldu zuen ohiko garapen-adierazleek eraikitako aurrerapenaren kontzeptu-eskaileren arabera, mendebaldeko herrialdeak gailurrean kokatzen direla eta munduko gainerakoek atzetik jarraitzen dietela. Irudikapen horiek diskurtso-ahalmen garrantzitsua dute, eta pertsonak munduari buruz pentsatzen dutenari itxura ematen diote.

Hori nabarmena da GGIren kasuan. GGIIn diru-sarrerarekiko mendekotasuna duenez, automatikoki iparralde globaleko herrialdeak hegoaldeko herrialdeak baino gorago azaltzen dira. Hala, deuseztatu eta, are gehiago, legezztatzen da lehenengo indarkeria soberakinak metatzeko orduan honako hauek bidez: kolonizazioa, esklaboen salerosketa, egiturazko doikuntzak, lurrak bereganatzea, lan-ustiapen, baliabideak ateratzea eta bestelako metodoak. Ildo horri eutsiz, sistemaren epizentroan dauden nazioek periferiakoak sabotatu dituzte, beren garapenaren onurarako (Hickel, 2017)

GIIn aurre egiten dio narrazio horri (eta GGIren hierarkiako arrazakeria-konnotazio kezkarriari), eta, xede horrez, sartzen ditu adierazle ekologikoak herrialde aberatsek gehiegi atera, kontsumitu eta metatzea dela bide, eragiten dituzten ondorio negatiboak islatzeko. Horrenbestez, rankingean tokiz aldatzen ditu.

GIIn, berriz, zenbait gai praktiko planteatzen ditu. Lehenik eta behin, interesgarria da bere asmoa giza garapena eta eragin ekologikoa nahastean. Kritiko batek esan dezake giza garapenaren adierazleekin goian gelditzen diren herrialdeek (hala nola Suitza eta Danimarka) intentzio-politikei esker egiten dutela, besteak beste, inbertsio publikoa osasunean eta hezkuntzan. Nolanahi ere, beste herrialde batzuek politika horiek imita ditzakete. Dena den, hori ez da hain argi gelditzen adierazle ekologikoekin. Eragin ekologiko txikia duten herrialde batzuek intentzio-politikak erabiltzen dituzte lortzeko, hala nola Costa Ricako inbertsioa energia berriztagarrietarako azpiegituran, edo Kubaren interesa materialak berreraultzeko. Baina beste askok (esaterako Sri Lanka) behe-eragina dute, ez intentzio-politikengatik, baizik eta hain intentsiboak ez diren ekonomiak dituztelako. Horrenbestez, nola izan daiteke Sri Lanka imitatzeko eredu? Zer egiten dute hobe?

Beste hitz batzuetan esanda, esan daiteke GIIn goiko aldean arrakasta-urritasuna dagoela. Honek koherentzia du arestian azaldu dudarekin, hau da, GIIn arabera, oraindik ez da herrialderik garatu iraunkortasunaren ikuspegitik (adierazle sozialetan buru izanda, eta eragin ekologikoaren maila seguruekin), eta, ondorioz, ez dago gainerakoek jarraitzeko eredutzat har daitekeenik. Alabaina, hori aldatzen hasiko da errenta ertainak eta altuak dituzten herrialdeek beren igorpenak eta aztarna materiala murrizteko politika ekologikoak inplementatzen dituzten neurrian. Izan ere, egin beharko dute Parisko Akordioaren helburuak eta Garapen Iraunkorrerako Helburuak bete nahi badituzte. Aurrekoaren harira, Suitza eta Txile bezalako herrialdeek (giza garapenaren maila altuak dituzte) energia berriztagarrietan, ekonomia zirkularraren printzipioetan eta hazkuntza osteko politikan inbertitzen duten heinean, GIIn gailurrera igoko dira, eta eredutzat jo ahal izango dira. Hala, GIIn neurri bat da, ezinbestekoa den iragate ekologikorantz aurrerapena neurtzeko egokituta, baina oraindik ez dago abian.

Aipatu behar da GIren goiko aldean kokatzen diren herrialdeak ez direla eredu herrialde aberatsenentzat, bai, ordea, pobreenentzat. GIren buru guztiek giza garapenaren maila altuak lortu dituzte biztanleko gutxieneko BPGd-rekin eta gutxieneko presio ekologikoarekin. Hori aparteko lorpena da.

Lehen ikusian, itxuraz, akatsa dena, GIren funtsezko sendotasuna da. GIren aurrerapenari buruzko kontzeptuan oinarrituta, garapen-ibilbide desberdinak egin daitezke eta, gainera, hala sustatzen ditu herrialde bakoitzaren posizioaren arabera. GIrekin helburua adiera eta norabide bakarrekoa da. Taulan beheko aldean daudenak aurreratzeko BPGd gehitu behar dute, hezkuntzan eta osasunean inbertitzen duten neurrian ondorio ekologikoei erreparatu gabe. GIrekin, berriz, helburua zailagoa da. Sailkapenaren beheko aldean ageri dira, batetik, giza garapenaren maila baxuak dituzten herrialde pobreak eta, bestetik, eragin ekologikoaren maila altuak dituzten herrialde aberatsak (...). GIren beheko aldean dauden herrialde aberatsek aurrera egiteko igorpenak eta aztarna materiala murriztu behar dituzte. GIren beheko aldean azaltzen diren herrialde pobreen kasuan, aurrerapenak eskatzen ditu politika sozialak garatzeko eta Costa Rica edo Sri Lanka bezalako herrialdeei imitatzeko, eragin ekologiko osagarri gutxirekin emaitza sozial sendoak lortze aldera.

Beraz, GIri jarraikiz aurreratzeko errezetak heterogeneoak dira. Ildo bakarreko araudi-ibilbideak eteten ditu, eta modu erabilgarrian argi uzten ditu mundu errealean herrialdeen zailtasun anitzak. GIk sustatzen duen helburua, ordea, bakarra da: giza garapenaren iraunkortasun ekologikoa lortzea.

Munduari Garapen Iraunkorraren Indizearen ikuspegitik erreparatzeak oso garbi azaltzen du XXI.

mendean garapenaz hitz egiten dugunean, herrialde pobreak zati «erraza» direla. Badakigu herrialde pobreek giza garapenaren maila altuetara irits daitezkeela eragin ekologikoaren maila iraunkorrek, adibidez, ondasun sozial unibertsaletan, hala nola osasun eta hezkuntza publikoan, inbertitzen badute. Nazio aberatsek dute alderik zailena, beren igorpenak eta aztarna materiala maila iraunkorretara jaisteko efizientzia oldarkorrak hobetzeaz gain, eredu ekonomiko alternatiboetarantz aldatu beharko baitute. Nolanahi ere, horiekin jarduera ekonomiko globala murriztu beharko da (zorrozki produkzio material eta energetikoa gutxitzeko), betiere mantenduta, baita hobetuta ere, adierazle sozialen zeregina. GIk erronka hau azpimarratzen du. ■

Bibliografia-erreferentziak

- Biggeri, M., Mauro, V., 2018. «Towards a more ‘sustainable’ human development index: integrating the environment and freedom». *Ecol. Indic.* 91, 220–231.
- Bringezu, S., et al., 2015. «Possible target corridor for sustainable use of global material resources». *Resources* 4, 25–54
- Escobar, A., 2011. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton University Press; Princeton, New Jersey.
- IPCC, 2018. *Global Warming of 1.5C – Summary for Policymakers*. IPCC, Switzerland.
- Hickel, J., 2017. *The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and Its Solutions*. Penguin Random House, UK; London.
- O’Neill Daniel, W., Fanning Andrew, L., Lamb William, F., Steinberger Julia, K., 2018. *A good life for all within planetary boundaries*. Nat. Sustain. 1 (2)

M.ª Luisa Gil Payno

Economistas sin Fronteras eta Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo

Sarrera

Garai aztoratuak bizi ditugu, eta erronka askori nahiz konplexuei aurre egin behar dizkiegu, hala nola osasun krisia, klimaren krisia, hainbat desberdinkeria, lan-ezegonkortasuna, migratzaileen eskubideak urratzea edo emakumeek pairatzen duten egiturazko indarkeria zein desberdinkeria, beste askoren artean. Nolanahi ere, erronka horiek elkarrekiko mendekotasuna dute, beren izaera argi eta garbi globala eta alderdi anitzekoa izateaz gain.

Erronka horiei aurre egiteko ezinbestekoak dira eraldaketa sakonak munduko toki guztietako garapenereduetan. Gainera, premiaz politika publikoak berriz pentsatu eta bideratu behar dira. Izan ere, garapen iraunkorrarekin bat datozen politika publikoetara jo behar dugu, erdian jarri behar baitira biziaren iraunkortasuna, giza eskubideak eta ikuspegi kosmopolita, elkarrekiko mendekotasun globalei erreparatzeko.

Aldi berean, txostenean azaltzen den bezala, herritarren «arrakasta» neurtzeko eta beren politika publikoen baliozkotasuna egiaztatzeko erreferentziazko adierazleak ez dira nahikoak, eta, askotan, desegokiak dira: kasu batzuetan, ikuspuntu ekonomizista, alderdi bakarrekoa, dutelako (hala nola BPGa) edo, besteetan, Giza Garapenaren Indizearen (GGI) kasuan bezala, besteak beste, ez dituztelako kontuan hartzen herrialde jakin baten ongizate-eredurako beste herrialde batzuek eta planetak berak jasaten dituzten ingurumen-, gizarte- eta ekonomia-eraginak.

Beraz, tresna berriak behar ditugu, mundua eta politika publikoak behatu, aztertu eta ulertzeko forma ulergarriago eta konplexuagoak ematen dizkigutenak.

Hain zuzen, horri ekarpena egin nahi dio Garapen Iraunkorrerako Politikei buruzko Koherentzia Indizeak (GIPKI). Tresna horren buru da GGKEaren Koordinatzailea eta Garapenari buruzko Azterlanen Espainiako Sarea (REEDES). Hala, herrialdeen

zeregina neurtzen du garapen iraunkorrerako politikekin bat.

Zer da GIPKIa?

GIPKIak herrialdeen *sailkapena* ematen du beren politika publikoen garapenarekin koherentzia-mailaren arabera.

GIPKIari jarraikiz, garapen iraunkorrarekin bat datozen politikek diseinatu, gauzatu eta inplementatzeko orduan aldi berean bost ikuspegi aintzat hartu behar dituzte, elkarren artean zabaldu eta osatzen direlako:

Gizakiaren garapena. GIPKIaren arabera, politika koherenteak pertsonen gaitasunak zabaltzera bideratu behar dira. Horregatik, GIPKIak adierazleak ditu ebaluatzeko zer neurritan herrialdeek kokatzen duten pertsonen ongizatea politika publikoen muinean.

Garapen iraunkorra. GIPKIak onartzen du garapen-prozesuek arlo anitz dituztela. Hala, GIPKIari politika guztiak (edozein sektore-arlokoa) aztertzen dira garapen iraunkorraren lau ikuspegitik (ekonomia, gizartea, ingurumena eta politika), eta elkarren arteko harremanei zein mendekotasunei erreparatzen zaie.

Garapen kosmopolita. Mundu globalizatuan eta elkarren mendekoan, herrialdeen erantzukizunak ez dira bakarrik muga geopolitikoek definitzen duten lurraldera mugatzen. Ondorioz, GIPKIari politika publikoak mugaz haraindiko ondoreak aintzat hartuta ebaluatzen dira.

Generoaren ikuspegia. Ez dago politika publikorik generoarekiko neutrala. Horregatik, GIPKIari politika publikoetara hurbiltzen da, eta, xede horrez, emakume eta gizonen arteko desberdinkeriak nola erreproduzitzen dituzten antzematen saiatzen da, aurka borrokatzeko erabiltzeaz gain.

Giza eskubideen ikuspegia. GIPKIrako garapen iraunkorarekin bat datozen politikak bideratu behar dira pertsona guztien giza eskubideak bermatzera. Horregatik, GIPKIak politiken ondorioak ebaluatzeko orduan, honakoak kontuan hartuko ditu: batetik, eskubideak lortuta eta bermatuta daudela eta, bestetik, herrialdeek diskriminaziorik gabe eskubide horiek bermatu eta babesteko erakunde sendoak dituztela.

Hau da, GIPKIrako garapen iraunkorarekin bat datozen politikak dira ongizatearen erdian pertsonak eta planetaren iraunkortasuna jartzen dituztenak, lurraldea definitzen duten mugen barruan eta kanpoan ondorioei erreparatzen dizkietenak,

genero-desberdinkeriaren aurka borrokatu eta horri erreproduzitzen ez dutenak eta pertsona guztien giza eskubideak bermatzera bideratuta daudenak.

Zer neurtzen du?

GIPKIa bost osagaietan (ekonomia, gizartea, ingurumena, globaltasuna eta produktibitatea) egituratzen da, eta herrialde bakoitzean ebaluatzen diren 19 politika publikoak multzokatzen ditu. Izan ere, horiek hautatu dira edozein herrialdetan gobernu-ekintza multzoaren ordezkariak izateko (1. taula).

1 taula . GIPKIaren osagaiak eta politika

Osagaiak	Politikak
Ekonomikoa	Fiskala
	Finantzariora
Soziala	Hezkuntza
	Gizarte-babesa
	Berdintasuna
	Osasuna
	Zientzia eta teknologia
	Enplegua
Globala	Justizia eta giza eskubideak
	Bakea eta segurtasuna
	Kooperazioa
	Giza mugikortasuna eta migrazioak
Ingurumena	Arrantza
	Landa-garapena eta nekazaritza
	Biodibertsitatea
	Energia
Produktiboa	Hirigintza
	Azpiegiturak eta garraioa
	Industria

Iturria: Martínez-Osés *et al.* (2019)

Hala, ekonomiaren arloan koherentzia ematen dute, batetik, politika fiskal sendoek eta birbanatzen dutenek, baldin eta gizarte-eskubideak bermatzen badituzte eta desberdinkeriaren aurka borrokatzen badute; eta, bestetik, finantza-politikek, finantza-opakotasunaren aurka borrokatzen badute eta ekonomia finantzatzen laguntzen ez badute.

Gizartearen eremuan, herrialderik koherenteenek kalitatezko gizarte-zerbitzu publiko unibertsalak eta gizarte-babeserako sistema sendoak dituzte, eta enplegu zintzoa eta IKTetara berdintasunez atzitzea bermatzen dute. Hori guztia generoaren ekitate-irizpideekin egingo da.

Osagai globalak ebaluatzen ditu gobernantza demokratiko globalarekin konpromisoa, giza eskubideak eta gizartearen militarizazio-maila.

Ingurumen-osagaiak, ordea, herrialdeen eragin ekologikoak neurtzen ditu, bai bere lurraldean, baita udalaz haraindiko ondorioak ere. Halaber, energia berriztagarriekin eta nazioarteko ingurumen-itun nagusiekin konpromisoari erreparatzen dio.

Azkenik, produkzio-osagaiak produkzio sektoreen eta azpiegituren zuzkidura ebaluatzen du aintzat hartuta ingurumen- eta gizarte-oreka.

Bost osagai horien egiturak xede metodologikoei erantzuten die, eta ez da ulertu behar politiken

analisiarekiko atalka edo sektoreka antolatutako hurbilketa gisa. Hala, bakoitza GIPKIaren ikuspegiari jarraikiz, garapen iraunkorraren lau ikuspunturen bidez (ekonomia, gizartea, ingurumena eta politika) eta elkarren arteko harremanen, gatazken eta *trade-off* izenekoekin bitartez aztertu behar da.

Elkarrekintzak neurtzeko nazioartean onetsita dauden 57 adierazle erabiltzen dira, bost osagai horietan banatuta (2. taula). 57 adierazleek ebaluatzen dituzte garatzen laguntzen duten politiken alderdiak (hala nola bizi-itzaropen osasuntsua edo emakume parlamentarien ehunekoa) eta garapen iraunkorra oztopatzen duten alderdiak (besteak beste, aztarna ekologikoa edo finantza-sekretua). Horrenbestez, politikek garapen iraunkorrean dituzten ondorio anitzak eta anbibalenteak antzeman nahi ditu GIPKIak, eta, aldi berean, aldatu edo ezabatu behar diren alderdi zein jardunak nabarmendu nahi ditu.

Generoaren ikuspegiari dagokionez, 57 adierazleetatik 11k (% 19) ebaluatzen dute emakumeen berariazko egoera ekonomia-, gizarte- eta politika-biziaren eremu aipagarrietan, adibidez, emakume parlamentarien kopurua edo enplegu kalteberak dituzten emakumeen ehunekoa; bederatzik (% 16) neurtzen dituzte bizi-kalitaterako bereziki garrantzitsuak diren alderdiak, egiazko berdintasunera iristeko aukera argi eta garbi zehazten dutenak¹.

1. GIPKIa ikuspegi feministatik berraztertzeko, ikusi honako hau: <https://coordinadoraongd.org/2021/03/como-mejorar-el-indice-de-coherencia-de-politicas-para-el-desarrollo-sostenible-desde-el-enfoque-feminista/>

2 taula. 2019an GIPKlaren adierazleak osagaien arabera

Osagaia	Laguntzen duten adierazleak		Zigortzen duten adierazleak	
Ekonomikoa	FIS1	Zergengatiko diru-sarrerak (BPGaren %)	FIS6	Finantza-sekretuaren indizea
	FIS3	Giniren indizearen aldaketa-tasa, zergen eta transferentzien aurretik eta ondoren (%)	F2	Banku-sektorea gehiegiz dimentsionatzea
			F4	Finantza-erakundeetan kontuen titularrak: gizon eta emakumeen arteko aldea (%)
Soziala	EDU5	Bigarren Hezkuntzako azkeneko ikasturtean iraunkortasun-tasa, bi sexuetan (%)	EDU8	Haur Hezkuntzan ikasle-irakasleen ratioa
	PS1	Gizarte-babesean gastu publikoa (BPGaren %)	EDU9	Lehen Hezkuntzan ikasle-irakasleen ratioa
	PS5	Zahartze-pentsioa jasotzen duten herritarrak erretirorako legezko adinaren gainetik (%)	EDU14	Lehen Hezkuntzan, maila guztietan, errepikatze-tasa, bi sexuetan (%)
	IG1	Nazioetako parlamentuetan emakumeek hartutako jarlekuak (%)	IG2	Emakumeak enplegu kalteberarekin: ordaindu gabeko emakume langileak familia-negozioetan (emakumeen enpleguaren %)
	IG5_6_7	Genero-indarkeriaren, sexu-jazarpenaren eta ezkontide-indarkeriaren aurkako legedia	EM1	Langabezia-tasa
	IG11_12	Amatasun- eta aitatasun-baimenak	EM6	Enplegu kaltebera (enplegu guztiaren %)
	IG14	LGBT komunitatearen aldeko posizioa NBEren aurrean		
	S2	Jaiotzean bizi-itxaropen osasuntsua (urteak)		
	S3	10.000 biztanleko medikuen kopurua		
	S9	Osasunaren estaldura unibertsalari dagokion indizea		
	S11	Saneamendu-instalazio hobetuak lor ditzaketen biztanleak (%)		
	CIT1	Eskoletan Internetera atzipena		
	CIT6	Hirugarren hezkuntzan matrikulatutako ikasle emakumeak (%)		
	CIT13	Hirugarren hezkuntzan emakume gradudunak (%)		
	EM4	Langabeziarengatik gizarte-prestazio erregularrak jasotzen dituzten langabetuak (%)		

Osagaia	Laguntzen duten adierazleak		Zigortzen duten adierazleak	
Globala	J3	Heriotza-zigorra deuseztatzea	PYS1	Gastu militarra (BPGaren %)
	J4_5	Homosexualitatearen eta ezkontza berdinzalearen legezketasuna	PYS3	Langileak armadan (100.000 biztanleko)
	J6	Giza eskubideei buruzko NBEren itunak berrestea	PYS4	Arma txikiak eta arinak lortzeko erraztasuna
	J8	Jurisdikzio unibertsala	PYS9	Arma nuklear eta astunen arloan gaitasunak
	J9	Nazioarteko Gorte Penalaren Erromako Estatutua berrestea		
	J10	Abortuari buruzko legedia		
	J13_14_15	Justiziaren eremuan emakumeen eskubideak		
	PYS6	Armei buruzko nazioarteko itun eta konbentzioetan partaidetza		
	PYS12	UNSCR 1325 ebazpena inplementatzeko ekintza-plana		
	C5	UNOMUJERES izenekoari ekarpenak (biztanleko BPG)		
	C6	PNUMAri ekarpenak (biztanleko BPG)		
M4_5	Errefuxiatuei buruzko Estatutuaren Protokoloa eta Konbentzioa eta langile migratzaile eta beren familia guztien eskubideak babesteko nazioarteko konbentzioa			
Ingurumena	P4	Ur garbiak	DR9	Ongarriak erabiltzea (1.000 ha-ko tona elikagai)
	B10	Ingurumenari buruzko nazioarteko hitzarmenetan parte hartzea	B2	Ekoi-aztarna ekologikoa (pertsonako ha)
	B13	Biogaitasunaren erreserba/defizita (pertsonako ha)	EN2	Inportazioko aztarna ekologikoa (pertsonako ha)
	EN1	Elektrizitatea iturri berriztagarrietatik abiatuta ekoiztea, hidroelektrikoa kanpo (%)	EN4	Karbono dioxidoaren igorpenak (pertsonako tona metrikoak)
Produktiboa	U2	Saneamendu-instalazio hobetuak, hiri-sektorea (lor dezakeen biztanleen %)	U4	Atmosferaren poluzioa: PM2,5ekiko urteko esposizio-maila batez beste
	IT3	Ur-iturri hobetuak, landa-sektorea (lor dezakeen biztanleen %)	IN5	Extracción anual de agua dulce para uso industrial (% del total de extracción de agua dulce)
	IT4	Elektrizitatea lortzea (biztanleen %)		
	IT5	Interneteko erabiltzaileak (100 pertsonako)		
	IN7	Sindikatuan sartu eta negoziazio kolektiborako eskubideari buruzko hitzarmena berrestea		

Nola eraikitzen da?²

GIPKia osatzen duten adierazleak hautatzeko irizpide estatistikoak eta teorikoak konbinatzen dira. Hala, garapen iraunkorraren ikuspegitik politiken analisi teorikoaren³ ondoren, adierazleak hurrengo irizpide hauei erreparatuz hautatuko dira: garrantzia, sendotasuna, iraunkortasuna, aldizkakotasuna eta estaldura. Halaber, hautespen-prozesua osagai nagusien analisisian oinarritzen da.

GIPKia bi mailatan kalkulatzen da. Lehenik eta behin, bitarteko indizeak lortuko dira. Horretarako, garatzen laguntzen duten aldagaien batez bestekoaren eta garapena zigortzen duten aldagaien batez bestekoaren arteko aldea aintzat hartuko da, normalizatu eta haztatu ostean eta galdutako balioak egotzi ondoren.

$$I \text{ osagaia} = \sum_{i=1}^{N^+} \frac{x_i}{N^+} - \sum_{j=1}^{N^-} \frac{y_j}{N^-}$$

Bigarrenez, azken indizea kalkulatu da, osagaien indizeen batez besteko aritmetikoa eginez, baina alde aurretik normalizatu beharko dira.

$$GIPKI = \frac{CE^* + CS^* + CG^* + CA^* + CP^*}{5}$$

Emaitzak eta ondorioak

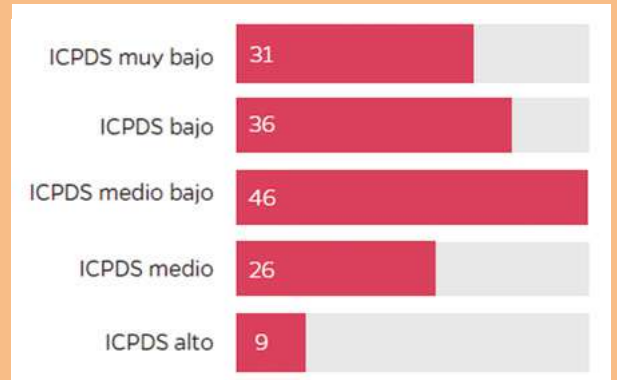
GIPKIaren azkeneko edizioko emaitzak aztertzeari esker⁴, zenbait aurkikuntza azpimarragarri aipa daitezke:

(1) Aztertutako herrialde gehienetan (% 76) koherentzia-mailak oso baxuak, baxuak edo ertain-baxuak dira (1. grafikoa). Hau da, orokorrean, herrialde guztiek eraldaketa sakonak egin behar dituzte euren garapen-ereduetan.

Iturria: Martínez-Osés *et al.* (2019)

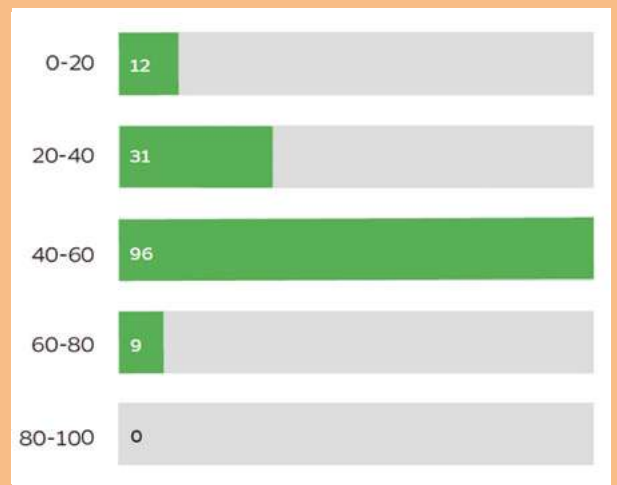
2. Erabilitako metodologiari buruzko informazio gehiagorako, honako hau kontsulta daiteke: <https://www.icpds.info/wp-content/uploads/2019/10/Metodologia-ICPDS-2019.pdf>
3. GIPKIaren analisi teorikoan sakontzeko ikusi ondorengo hau: <https://www.icpds.info/posts-page/>
4. Eskura honako helbide honetan: <https://www.icpds.info/>

1. grafikoa. Herrialdeen kopurua GIPKIaren tarteen arabera

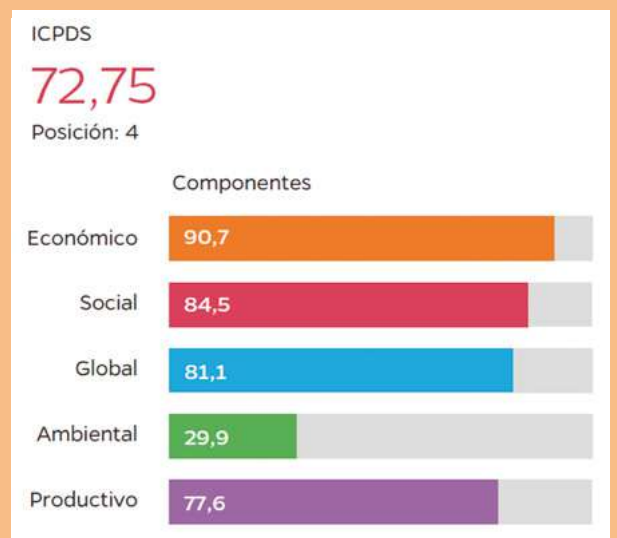
Iturria: Martínez-Osés *et al.* (2019)

2. grafikoa. G. Herrialdeen kopurua ingurumen osagaiaren tarteen arabera

Iturria: Martínez-Osés *et al.* (2019)

3. grafikoa. GIPKIaren Norvegiaren puntuak

Iturria: Martínez-Osés *et al.* (2019)

(2) Nahiz eta herrialde guztiek garapen iraunkorraren ikuspegitik beren politika publikoak eraldatu behar dituzten, erronkak desberdinak dira izaera kontuan hartuta, beraz, kasu bakoitzaren arabera erantzun desberdinak eman behar dira.

(3) Erronkarik handienak ingurumenaren eremuan antzematen dira, non herrialdeen % 96k 60 puntu baino gutxiago dituen (2. grafikoa). Horrez gain, erronka horiek are eta zorrotzagoak dira herrialde garatueterako, planetak jasaten dituen eragin ekologikoen arduradun nagusiak baitira.

(4) Ekonomiaren arloan ikus daiteke politika fiskal sendo eta mailakatuak garatzeko gaitasuna duten herrialdeek ere koherentzia-arazoak dituztela honako hauen inguruan: finantza-opakotasuna, bankuen sektorea gehiegiz dimentsionatzea eta/edo genero-arrakala garrantzitsuak finantza-inklusioan.

(5) Azkenik, planetako toki guztietan eredu alternatiboak behar dira; are gehiago, jarraitzen duten ongizate-ereduarengatik ohiz erreferentziatzat hartzen ditugun herrialdeetan ere, hala nola nordikoetan, ingurumen-osagaien oso puntu gutxi dituzte. Hortaz, ez dira iraunkorrak eta, bide batez, ez dira unibertsal bihurtzeko modukoak (ikus, adibidez, Norvegiaren kasua 3. grafikoa).

Emaitzak anitzak dira izaeraren eta irismenaren ikuspegitik, eta GIPKIaren sendotasun nagusi bat islatzen dute. Garapen iraunkorraren dimentsio eta sektore-arloen arteko elkarrekintzak (eta generoaren begirada eta kosmopolita) aztertzen dituenek, GIPKIak aukera desberdinak ematen ditu herrialdeek euren berezitasunen arabera GIPKa hobetzeko, ELGAK berak zehaztutakoaren ildotik (2018, 2019).

Ildo horri eutsiz, errenta eta GGI altua dituzten herrialdeei erreparatzen badiegu, herrialde batzuek (gehienak Europakoak) ingurumen-erronkak dituzte ekoizpen- eta kontsumo-eredua eraldatzeari lotuta. Aldi berean, errenta altuko beste herrialde-multzo bati, erronka horiez gain, beste batzuk erantsi behar zaizkio zergak ihes egin eta saihestearen eremuan eta

bankuen sektorea gehiegiz dimentsionatzearen arloan. Bestelakoetan, berriz, ingurumen-arazoekin batera genero eta giza eskubideen desberdinkeria-arazoak dituzte.

Bestalde, errenta eta baxu eta baxu-ertaineko herrialdeen multzo zabala dago, GGI oso baxu eta baxuarekin. GIPKren arloan horien erronka nagusiek biztanle-kopuru handiari honako arlo hauek bermatzeko zailtasunekin zerikusia dute: gizarte-eskubideak, enplegua eta oinarrizko zerbitzuak

Hala, indizeak elementuak ematen ditu hobe ulertzeko politika publikoek bideratu behar dituzten eraldaketak garapen iraunkorrera iristeko. Gainera, ikus daiteke herrialde eta eskualdeen artean alderatuta, nola ebazten dituzten gatazkak eta koherentziarik ezak edo zer erronkari aurre egin behar dieten politikak hobetzeko, hori guztia garapen iraunkorraren ikuspegiaren eta politiken arteko elkarrekintzak abiapuntutzat hartuta.

Aurrekoaren ildotik, indize konposatuek duten berezko izaerarengatik, erabilgarriak dira aurreratzeko erronka eta norabide nagusiak ikusarazteko, identifikatzeko eta azpimarratzeko. Politika publikoaren aginduek eskatzen dute adierazle-multzo zabalagoa (berariazko adierazle egokituak dituen) eta herrialde bakoitzeko gizarte-, kultura-, politika- eta ingurumen-testuingurua zehatz-mehatz aztertzeko. Horrenbestez, hainbat ikerketa- eta analisi-ildo irekitzen dira. ■

Bibliografia-erreferentziak

- Martínez-Osés, P., Gil-Payno, M. L., & Medina Mateos, J. (2019). *El Índice de Coherencia de Políticas para el Desarrollo Sostenible ICPDS 2019. El cambio inaplazable*. Coordinadora de Organizaciones para el Desarrollo y REEDES
- OECD. (2018). *Policy Coherence for Sustainable Development 2018. Towards Sustainable and Resilient Societies*.
- OECD. (2019). *Governance as an SDG Accelerator. Country Experiences and Tools*. OCDE Publishing.

ESTEBAN HERNÁNDEZ, *ASÍ EMPIEZA TODO* (ARIEL, 2020)

Pablo Martínez Osés
Colectivo La Mundial

Esteban Hernándezen saiakerak ez dira ekonomiari buruzko saiakerak, ezta jakintzagaiaren adierazleen ingurukoak ere. Izan ere, dagoeneko argitaratu zuen *Los límites del deseo* (Clave Intelectual, 2016), berak azpimarratutakoari jarraikiz, *egiazko kapitalismoan* adierazgarri diren eraldaketa nagusiak deskribatzeko. Eraldaketa interesgarriak ez dira eskusiboki ekonomikoak, hain zuzen, interesgarriak dira gizarteak eta beren balioak eraldatzen dituzten neurrian. Saiakera hartan trebezia eta zehaztasunez deskribatu zuen nola *edukiontzia*ren ekonomia formatu arrakastatsu bihurtu den kapitalismoaren fase honetan. Bai elikagaien industriari, bai ehungintzari edo kultur industriari dagokienean, edukiontzien plataformak dira gutxien arriskatuta irabazi gehienak lortzen dituztenak. Garrantzitsuenak ez dira ekoiztako ondasunak edo zerbitzuak, nahia muga bakarra izanda, dutena eta eskain dezaketena baizik. Literaturan ondorioak hedatzen ari dira: gero eta esku gutxiagotan aberastasuna eta boterea izugarri kontzentratzea, klase aberatsenen eta gainerakoen arteko gorako arrakala eta biztanle-masa handiak hainbat periferiara pixkana botatzea.

Así empieza todo lanean (2020), Hernándezek gure garaia karakterizatzen duten eraldaketak berriz ditu aztergai. Hala, harremanetan jartzen ditu ekonomia eta kultura, baita balioa sortzeko moduen eta gizarte nahiz politika prozesuetan sartutako balio-sistemen arteko erlazioak arakatu ere. Bere helburua argia da: zehatz-mehatz ezagutzea gertatzen ari dena (zaiguna), panorama etsigarria aldatze aldera, erantzunak izateko. Bere hurbilketak ihes egiten du esplizituki edozein jakintzagaiaren doitasunez, aitortutakoaren arabera, ziur baitago gertakaria ez dela mekanikoki gertatzen. Ildo horri jarraikiz, ez dago lege ekonomiko unibertsalik, ezta jomuga teknologikorik ere ikusten ari garen prozesuak, kide garen horiek, gidatzeko: «Historia egiten da egitura eta agentziaren bidez, testuinguru eta giza ekintzaren arteko harremanaren bitartez, inguruabar historiko eta gizarte-indarrek erreakzionatzeko moduaren arteko erlazioaren bidez. Garai bakoitzak mugak markatzen ditu, baina,

aldi berean, aukerak, aldaketak eta eraldaketak ahalbidetzen ditu».

Hain zuzen, aldaketarako oztoporik nagusienak dira alde aurretik pentsatutako ideiak. Horiek mekanismo fatalista osatzen dute, eta «nagitasun intelektualaren bertsioa, boterearen akatsei buruzko justifikazio hutsala edo gizakiak esku hartu gabe berez diharduten legeen inguruko alegia izan ohi dira». Hala, ideia okerrak sustatzeaz gain, ortodoxia kultur tresna bezala aritzen da, gezurtapena arriskutsu, erradikal eta maltzurtzat jotzeko. Pentsamendu mekanizista eta ortodoxo hori Hernándezek blokeen politika geostrategikoan, Estatuaren kanpoko eta barneko politikan eta ortodoxia ekonomiko akademiko nahiz instituzionalaren arrazionalismoan aurkitu eta azaltzen du. Gainbehera datozen aginduen ohiko sintoma.

Hernándezek mendebaldeko proiektua nola agortu den zenbait eremutatik aztertu du. Hor daude zibilizatorik aurreratuen ginela pentsarazi ziguten baloreen transmutazioa; kultur arrakala berezia, polarizazio politikoaren jatorria eta erreakzio kontserbadoreak eta progresistak bat etortzea segurtasunarekin, diziplinarekin eta indibidualismoarekin, «erromantizismoaren eta zinismoaren arteko aliantza bitxiari» errendituta. Hala, azkenaldian elite ekonomiko batzuk daude, eta aparteko mundua eraiki dute euren diruari esker. Gainera, kolektibo zehatzek isolatzeko eta banatzeko diskurtsoak ardaztu dituzte. Azkenik, gizartearen zati txikiek euren interesen alde borrokan dihardute multzoan pentsatu gabe.

Gertatutako hori guztia dator ekonomia pixkana finantzario bihurtzetik eta lurraldea nahiz lana modu berezian bereiztetik. Bi horien ondorioz, krisi orokor bat sortu da biekin lotura estuena zuten artean. Ondorioak izan ditu arrakala geografiko eta sozial moduan, eta lurraldearen gaineko desberdineriak eraldatu dituzte, klase sozialak aldatzearekin batera. Nolanahi ere, orain hobe definitzen dira finantza-fluxuekiko hurbiltasun edo urruntasunaren arabera. Estratifikazio soziala biziki operatiboa dago, nahiz

eta konfigurazioa aldatu den. Piramide zaharrea ertzak nagusi ziren, eta oinarriek ez zuten baliabiderik ezta botererik ere. Orain antolaketa sarearen itxura du, eta gune desberdinek ardatzen dute. Horiekiko hurbiltasunak zehazten du botere erlatiboa. Guneak dira finantza-sektorea eta, berarekin, enpresa teknologikoak, kotizatuak eta enpresa handiak, lege-eta zerga-euskarriak.

Gune horiek promesten diguten «mundu ederra» finantzen deriban ainguratzen da, beraz, Hernándezek kapitulu bat eman dio «la guerra subterránea» izenburu iradokitzailearekin. Ekonometriaren botere neurrigabea eta aginduzko etorkizunak, gatazkak eta arrakalak areagotuko dituztenak, konfiguratzeko algoritmoak aztertzen ditu, ziurrenik, «kapitalismo monopolistarantz, baita botere kontzentratuago eta zaindariagorantz ere» panorama eta joera finkatuko dituztelako.

Saiakera erantzunen bi kapitulurekin amaitzen da, giza ekintzaren agentzia eta indar sozialen zentzua bideratze aldera aukerak emateko. Ohartarazten du kapitalaren eta lanaren arteko gatazka berritzen dela ekonomia erreala eta finantza-aktiboren ekonomia aurrez aurre jartzen direnean. Galtzaile kopuru-handiagoa dago, eta erresistentziarako interes gehiago

elkartzen direla iradoki du. Dena den, erresistentziak kontuan hartu behar du ez dela nahikoa soluzioak lurraldera eramatea, «barukoa eta kanpoko, nazioko eta nazioarteko politika, klaseen posizioak eta geopolitika estuki lotuta daudelako». Azpimarratzen du Hernándezek erresistentzia orok abiapuntutzat honako pentsamendu eta kultura duela: neurrigarrira eta biderkagarrira mugatuta ikusteak ekartzen dituen presioen aurka borrokatzea. Pentsamendua Excel batean jartzeko kodetu nahi duen munduaren aldean, pentsamendua eta kultura dira, hain zuzen, historiari buruzko aurretiazko ideiez eta ideia mekanizistez ihes egiteko gordailuak. Horrenbestez, bakarrik diruz neurtzen dena gaitzuta, erreklamatu behar dira seme-alabekiko maitasuna, bidegabekeriarekiko gaitzespena eta gizakiari banan-banan erreparatzen diotenetik urrunago, beste hainbat balio.

Así empieza todo, Hernándezen esanetan, askatasun-egintzatik abiatzen da. Horri esker, autonomiaren egintza erradikal modura pentsatuko dugu, balio nagusiak ukatuta eta bidegabekeriaren aurka borrokatuta. Horrek ematen du aldatzeko aukera eta potentzialtasuna, pentsamendu kritikotik irmotasun eta segurtasunaren legeko bilaketa. Modu horretan berreskuratuko dugu balioen gunea, non izaki interdependente eta politiko gisa azaltzen garen. ■

MgE DOSIERRAK

1. dosierra: «Garai berriak garapenaren nazioarteko lankidetzarako», 2011ko apirila.
2. dosierra: «Mundua kontsumotik aldatzea?», 2011ko uztaila.
3. dosierra: «Itzalak mikrofinantzetan», 2011ko urria.
4. dosierra: «EGE krisiaren aurrean», 2012ko urtarrila.
5. dosierra: «Garapenerako lankidetzak krisi-garaian. Eragile berriak, helburu berriak», 2012ko apirila.
6. dosierra: «Krisia, herritarren haserrea eta gizarte-mugimenduak», 2012ko uztaila.
7. dosierra: «Beste politika ekonomiko bat posible al da?», 2012ko urria.
8. dosierra: «Banku etikoa posible al da?», 2013ko urtarrila.
9. dosierra: «Desberdintasuna eta gizarte-koehesioaren haustura», 2013ko apirila.
10. dosierra: «Elikagaien segurtasuna: Eskubidea eta beharra», 2013ko uztaila.
11. dosierra: «2015 ondoko garapen-agenda: Lehengo bidetik edo trantsizioaren hasiera?», 2013ko urria.
12. dosierra: «Ekonomia lankidetzan», 2014ko urtarrila.
13. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dag», 2014ko udaberria.
14. dosierra: «GEK: Erretorika gainditzeko», 2014ko uda.
15. dosierra: «Ekonomiaren irakaskuntza», 2014ko udazkena.
16. dosierra: «Prokomuna eta ondasun erkideak», 2015eko negua.
17. dosierra: «Garapenaren finantzazioa eta 2015 ondoko Agenda», 2015eko udaberria.
18. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dago (II. jardunaldiak)», 2015eko uda.
19. dosierra: «Gizarte-bazterketak», 2015ko udazkena.
20. dosierra: «Zerga-sistema: efizientzia eta ekitatea», 2016eko negua.
21. dosierra: «José Luis Sampedro gogoan», 2016eko udaberria.
22. dosierra: «Beste ekonomia bat abian dago (III. jardunaldiak)», 2016eko uda.

MgE DOSIERRAK

- 23. dosierra: «Ongi bizitzea, gizartearen paradigma alternatibo gisa», 2016ko udazkena.
- 24. dosierra: «Energia. Erronkak eta arazoak», 2017ko abendua.
- 25. dosierra: «Genero-ikuspegia ekonomia sozial eta solidarioan», 2017ko udaberria.
- 26. dosierra: «Gure gizarte- eta ekonomia-ereduari buruz berriro pentsatzen», 2017ko uda.
- 27. dosierra: «Inpaktuko inbertsioa», 2017ko udazkena
- 28. dosierra: «Globalizazioaren gobernu», 2018ko negua.
- 29. dosierra: «Ekonomia feminista: ikusezina ikusgai egiten», 2018ko udaberria.
- 30. dosierra: «Begirada kritikoak eta zeharkakoak», 2018ko uda.
- 31. dosierra: «Ekonomia Sozial eta Solidarioa sustatzeko praktikak eta tresnak: partekatutako gogoeta bat», 2018ko udazkena.
- 32. dosierra: «Enpresako Demokrazia Aldarrikatzen», 2019ko negua
- 33. dosierra: «Elikaduraren etorkizuna munduan», 2019ko udaberria
- 34. dosierra: «2030 Agenda: gatopardismoa edo transformazioak», 2019ko uda.
- 35. dosierra: «Gizarte erantzukizun korporatiboa Elikagaien industrian», 2019ko udazkena.
- 36. dosierra: «Demografia: aldaketak ugalketa-ereduan», 2020ko negua.
- 37. dosierra: «Ekonomia zirkularra: aukera burutsua», 2020ko udaberria
- 38. dosierra: «Funtsezko ekonomia: Herritarren ongizateari laguntzen», 2020ko uda
- 39. dosierra: «Ekonomiaren Oligopolizazioa», 2020ko udazkena

Argitalpen hau Garapenerako Nazioarteko Lankidetzaren Espainiako Agentziaren (AECID) finantza-laguntzarekin egin da, «Ekonomia eta GIH laborategia: agenda 2030 Unibertsitatetik kokatuz (2019/ PRYC/000143)» proiektuaren kargura. Argitalpen horren edukia egileen erantzukizuna baino ez da, eta ez du nahitaez AECIDen iritzia islatzen.

Laguntzaileak:

MADRID

Mugarik gabeko Ekonomialariak
c/ Gaztambide, 50 (sarrera SETEMen lokaletik barrena)
28015 • Madril
Tel.: 91 549 72 79
ecosfron@ecosfron.org

Mugarik gabeko Ekonomialariak Euskadi
Ronda kalea z/g Bolunta
48005 Bilbo
Tel.: 94 415 34 39
ecosfron.euskadi@ecosfron.org